

The Origins of the Britons in Elis Gruffydd's *Cronicl o Wech Oesoedd* (c.1552)

About this transcription

Title: *Cronicl o Wech Oesoedd*

Date: c.1552

Author: Elis Gruffydd

Availability: The chronicle is held in the National Library of Wales in Aberystwyth. It consists of two parts split into four total volumes. The first part is shelved under NLW MS 5276iD and NLW MS 5276iiD and the second under NLW MS 3054iD and NLW MS 3054iiD. Both volumes have been digitised and can be found at:

<https://www.library.wales/discover-learn/digital-exhibitions/manuscripts/early-modern-period/elis-gruffudds-chronicle> (date accessed: 21/05/2026). This transcription is of fols.76r-93r in NLW 5276iD and fols.426r-427v; 429r-432r in NLW 5276iiD. These sections concern the origins of the Britons and have been transcribed as part of the research for my MPhil dissertation entitled "The Vision of Ancient and Contemporary Britain in Elis Gruffydd's *Cronicl o Wech Oesoedd*".

Editorial principles

This is a diplomatic transcription of the original text. Capital letters and punctuation are as in the original. Superscript letters and words as well as letters which have been crossed out have been preserved. Word and paragraph boundaries and spelling errors also appear as in the original. A footnote will be added where part of a page is missing. Genealogical diagrams and marginalia have not been transcribed here but will be described in a footnote where they appear in the text.

NLW MS 5276iD, fols.76r-93r

[76r]

Yma ynnol ynn hyn o laur J diling pr
olwn gwr aelwid shion Rasdel Ar y
llyuyr arkronickyls yrhwn a elwis ef
diuyrwch y bobyl yrhwn y sydd yn
dechre ynny modd ar ffy' yf yma

J Mae yn ddiamau ac yn sickyr J bob dyn ary
sydd yn ddysgedig J darllain ysdoriae Ach
ronickyls ddaruod J ymrauelion Awdurion oym
raua^olion Jeithau allaweroedd ysdoriae nodi yn ode
dig achadarnhau yn gadarn, drwy hirion brose
ssau, y modd ar ffuryf J doeth enneias ysgwydd
wyn, ac asgannws J vab ac anniuroedd mawr
o bobyl gidag wyntt Jr eidal, arúyrder o amser y
nnol J wyr groeg ddisdrowio Troiaf, yrhyn y sy
dd draethedig ynny blaen, Ynny lle J buef gym
eradwy ef vo ai bobyl oherwydd yr anúndeb arh
ryuel aoedd hrwng lattenws brenin yreidal, a
thrwsolun brnin twrki Ac am J vod ef ynn han
uod orbrenin dardanws, Ac ynny diwedd ynol
hirbrosses ymmegis ac J bu ef yn vrenin or eid
al ynesa arol Lattenws ynnerbyn ^{ywylyys} ymrauae
lion o voneddigion yr eidal yrhrain a ynnasai br

iodi launia merch J latteinws ac vn o vonne
ddigion y kyuoeth Neithyrualkynt, y vo a gauas e
neias y goruod ar bawb ohonauntt twy Ar hrain
J gwladychodd ef ynn vrenin yn nesa arol latte
inws, J dad yny gyuraith Ac ynnesa ar J ol yn
teu J gwladychodd assganws yn vrenin gym
aint a saith o vlynnyddoedd Ac ynol asganws J
bu suluiws vab asganws yn vrenin or lattiniens
yrhwn mewn hrai orysdoriae aelwir yn vab J e

[76v]

neias olaúinia ae eraill a ddywaid mae mab J enneias
o verch breiamws brenin troiaf y doedd ef Ac or ym
rauel hwn nichlywaf J neb yn medru dangos y g
wirionedd am hyn onid poob darlleawdyr yn dal g
idag oppiniwn J awdur, orachos ni lauriwn J y
mhellach arhyn o vatter. Namyn nyini a ymchw
elwn J drettio ormatterion a ddaruu J ni ddechre soo
n am danúnt kanis, J maer holl awdurion yn kor
dio yn ddiymrauel Ac yn dywedud mae gwr aelw
id ysganus a vu vrenin or lattiniens neoreidal y
nol posduwmws ne súlúiws orhwn J tyuodd y hr
ueeinwyr Megis Rinnw a Romalws

Ac orynnys honn J mae ymrauelion oppiniwns
mewn ysgriuen hrai ohonaunt twy y sydd ynda
ngos vod gan wyr dysgedig hennw ar yrynys hon
kyn yrun or ddau naichael nai chyuaneddu namyn
oi dysc J gelwaint twy yhi klas merdin neithyr e
rhyn ni dangoses neb ohonaunt Jrmoed hyd J me
drais J weled ddim o nattu y gair pa beth Jrydoe
dd y gair hwn yni orddikau

Ac o ddechreuad preswylua yrynys hon J mae lla
weroedd o ymraualion oppiniwns a dwediadaú
hryuedd Achos hrai addengys m^aer ail henw avú
aryrynys yma vú albion Ar hennw nesa arauu
arnai hi ynol hynny vu ynys y keúri ne ynys
brydain vawr ac ynnol hynny lloegyr.

J mae ynysbys J boob darlleawdyr obob vn or ddwy
Jaith megis ac J mae kronick o gymraeg ac or sa
yssonae y dangos yn ddiymrauel vod J wr aelw
ir diackleshian yrhwn megis ac J maer ysdori
yma yn dangos ydoedd yn vrenin o Syria ddeudd
egarhugain overched Yr hain oll megis ac J m
ae yr ysdori yma ynndangos a brioded ynnyr undy

[77r]

dd a deuddegarhugain o vrenhinoedd Seff aruyrder
o ennyd ynnol y briodas hon J tyuodd y merched
mor annraslon oi nattuiau ar gweithredo^edd yn d
radybryd drwy amhlau yn anhygar ac yn ysdwr

di ac yndraannosdyngedig yw gwyr Yr hrain yn
y diwedd awnaeth ddiruawr a chwyn wrth y brenin
diackleshian J taad yny gyuraith o gwbl o veiau
ac anuoddaú J verched ef ai gwagedd wyntt Y ne
b megis ac J maer ysdori yma yn dangos aberis Ar
lwy ac ordeinio gwledd vaw^r Jr hon J gwahoddes ef
yrholl wyr ai gwagedd Ac arddiwyrnod ynol ki
nio ynny wledd yma megis J dengys yrysdori y
brenin diackleshian a elwis J holl verched J vewn y
sdauell ynnyrhon nidydoedd nemor obobyl onid y
vo ai verched Jr hrain J dangoses ybrenin yn vonedd
igaid drwy eirie tynner J beiau ac a chwyn J gwyr
arnaunt Drwy J keryddu wynt ynuawr ari ymadrodd
ann kamweddau drwy ddamuno arnunt wellau J har
uerau a bodlonhau y wyllis J gwyr ne golli J gariad
ai serch ef Neithyr valkyntt eridadawl gynghorau ef yn
twy awnaethant y gwrthwyneb Kanis ynn gydrym
ac Jrmerched gaffel gwir wybodaeth y mood J daruo
edd yw harglwyddi wneuthud y kyuriw a chwyn wr
th J taad arnaut twy Megis pobyl oaniau melldi
gedig J Tyuoedd ynthunt twy boob awr ynol J gili
dd vwy vwy o ddryganian A chossdogeiddrwydd bo
ob dydd or dydd hwnw allan Megis ac J mae korf
yrysodi yndangos ynn helaethach Megis ac J ky
tunasant twy drwy J kynddaredd ai llid drwy hir gy
ngor A gordiassant twy arddienyddu J gwyr yr
hain or diwedd yn gydrym ac vduntt gael y kyule
ach^ael J gwyr yni trymgwsc poob vn or gwagedd a
gymerth gyllell ac a dores wythien g^waed J gwr yn

[77v]

yrunoswaith orherwydd arachos J kymerth diacklessian
ddiruawr lid asoriant mawr wrth J verched Ac yn
wir nid heeb achos Ac yn vnwedig amwneuthud y k
yuriw vurn ysgeler o vewn J lyys ef Ac ynny ll
id yma megis ac J maerysdori yn dangos J myna
ssai y brenin ddienyddu J holl veerch drwy angau
dybryd erhroddi shiampyl J eraill yrhynn nisgodd
euai rai oi gyngor Jddo J wneuthud Namyn p
eri Jddo dynnv J veddwl ai amkan o ddar y ffordd
Jrydoedd ef yw darparu Drwy gynghori Jrbrenin
Jr kadw kyuiownder y gyuraith J hroddi wyntt me
wn ysgraff heb na hwyl na llyw nag anggor arni
A fferi J vorwyr gymerud y llesdyr hwn armerch
ed ynnddo ai arwedd ef Jrmoor gymaint a ssiwr
nai llong dan hwyl gymaint adiwyrnod a nosswa
ith Ac ynna J gadel hi ynno yn ddibyrianc armer
ched ynnti Ac ynny moodd yma J gwelai y kyngo
r vod yn orau wasnaethu y gyuraith arnunt twy
allan oolwg J taad ai kredigion Ac ynny modd ar

ffurf yma J maerysdori yn dangos beri orbrenin
diackleshian ddanuon J verch^{ed} Jr moor ynny man J
maer ysdori yn dangos Jr mormwyr J gadel wy
ntt Ac wrth dyyb nivedremtt twy vawr selw ar
rioli llesdyr J drauaelio mororedd peduiasair deuy
ydd arkyffrau gantthaunt Neithyr valkyntt me
gis ac J maerysdori ymaa ynn dangos ynnol hir dr
ael d'wy happ ac annttúr Yn ttwy addoethant Jr
tir ynnyrynys hon Ar y pryd aramser megis ac
J maer ysdori yn dangos Jrydoedd yrynys yma yn w
aag yn yn ddisathyr o bobyl Ac yn dra diffaith Ac y
nn y diwedd ynnol daruod Jrmerched hyn dreiglo
y tir draw ac yma ynnvnwedig ynnyrardal J kym
ersamt twy y tir drwy gymrud J hymborth o g

[78r]

ig a meel a llyssiau yddaiar yrhwn o vewn y chydig
oennyd a ennynodd J hanian wynt yn danllyd Ac a
rodde ryuig y knawd yni kallonau wyntt megis
nawyddiaintt twy pabeth awneynt amgaffel kw
mpeniaeth a gwyr ynngnowdol Att y neb J ma
erysdori yn dangos ddyuod o gythreulied yn hrith
a ffurf gwyr drwy gymerud kyrff or ffuruauen A
natturr gwyr gwedi golli mewn gwledydd pell
drwy bolushiwn Ac arhaad yma J kydiassantt twy
argwagedd yrhrain agaúas veichiogi orgau ys
brydoedd hyn drwyr haad a dreithir ynnyblaen
Syre hrai or bobl^{sydd} yn dwyn ar goof drwy ddiruawr
veuyrdod yrysdori hon yny lle J mae yn dangos
mae albion J gelwis yrhyna ormerched hynn yr
hon aorchmynodd yw chwiorudd henwi yrynys ynys
ynol J henw hi a'bion yrhenw abyrhoedd serttain o
vlynnyddoedd ynnol o Hynny hyd y pryd aramser J
koedes yryttiueddion a oedd ynni krothau wynt J p
ene J ynnv Athyuu mewn oedran a nerth J am
hlaú ac J ynill ynghwaneg oblant yrhrain o vew
n yniuer ovlynnyddoedd ynnol A dyuodd yn genh
edlaeth ddybryd anraslon Ac ynnaruythyr o vaintioli
a nerth orachos J galwyd wynt ynn gowri yn
ol yrhenw J galwyd yrynys, ynnys y kowri yrh
rain a gedwis yrynys arhenw orkyuamser hwn
hyd yr amser J doeth bruttus J bresswylor ynys hon
Arysdori hon y ssydd ynn dangos lawer mwy o
ryúeddod ac o aruthder nog o wirionedd ac osi
krwydd Ac etto erhynn y hiabyrhoedd ac J mae
hi yn parhau ymysc y Bryttaniaid arsaesson y hra
in ai kymerth ac y ssydd yni chymerúd hi yn lle ysd
ori gywir ffúruaidd Or herwydd ac or achos J mae
kenhedlaethau a nashiwns eraill o ymrauelion Jei

[78v]

thaa yn chwerthin gwattwar Am yrehudrwydd arffolin
eb y ssydd ynnom ni am roddi ynn kreduniaeth ankoel
Arysdori a chwedyl mor anghysbell ac mor anghyffeli
b J vod yniwir ac ydwir ysdori hon Ac ynwir wrth
dyb ac amkan pob gwr pwylllog synhwyrol yn twy ai
gallant ynn dda O achos ynnol hir ysyriad ameddyl
io hryueddod mawr ydiw J ddyn ynybyd Arimae hre
swm nattúriol yn arwedd ac ynn hrioli J bwyll ai ddo
ethineb roddi kreduniaeth nachoel ynybyd ar y kyuriw
sdori ahon kanis nidoes ysdoriawr yny byd yn me
dru dangos gwybodaeth gwir pwy vur awdur kyn
tta orysdori hon nac obwy J mae hi ynn digwyddo
nac o vn ysgruenwr o ennw ac awdurdod or dyrnas
hon arasgruenodd yrysdori hon Jrmoed hyd yrawr
hon Heuyd nidydym ni yn medru yrunor ddau na
gweled mewn llyure yn ysgruenedig o Jeithau eraill
nachlowed ganun darlleawdwr ysdoriae oeithiau at
hynasodd diethyr Vod Jr moed yn sirria vrenin ai h
ennw yn ddiackleshian nasoon amykyuriw ysdori a
hon Yrhyn ynddiddowt peduiassai hi ynn wir y hia
vassai gwedi J hysgruenv owythre^d hrai orysgruenv
yddion nerawdurion orparthau hwn Jr byd Ne ar
yrhyn lleiaf o weithred a llaur hrai or ysgruenvyddi
on arawdurion owledydd eraill kyuagos ardyrnas
syrriaf Wrth ysydr a dyalld vod ym hoob tyrnas
agwlad wyyr dysgedig oymrauelion Jeithau Ar y p
ryd aamser yma gwedi hroddi J bryd ai laur drw
y goof a meuyrdod J ysgruenv ysdoriae yrhain yn
wir aysgruenvodd lawer peth y doedd lai oryueddod
Ac yn anghyfflyppach J dwyn argooff drwy ysgriu
en nor ysdori hon Heuyd poob kyuriw ddyn hr
esymool A all varnv ynn hollawl nadydiw hi yn w
ir A hyn drwy ddau achos vn ohonnaunt y diw a

[79r]

nghyffelib J gallai vod J vrenin tyrnas gymaint a deu
ddegahugain o verched mewn oedrann ynabyll J bri
odi gwyr arunwaith ne mewn vn dydd megis ac J
maer ysdori hon ynn dangos Heuyd kyn anghyfflyp
et a hyny y doedd allel kaffel kymaint ahynny ovrenhi
noedd ynwedwon yw priori wynt mewn vn diw
yrnod A heuyd ynyrún moedd traanghyffelib ydiw
bod ynwir J gymaint a hyny owragedd vod oll mor an
atturiol ac mor anghariadus yw gwyr Achydsynio J
gyd arwneuthud gweithred ^{mor ddybryd ai} ai dienyddu wyntt oll ar v
n amser megis ac J maerysdori yndanngos Ac
ynwir hryuedd y diw nad ydoedd vn ymysc kymaint
a hynny o wragedd vn ohonaunt aryryhyn lleiaff o n
atturie hresymol daaf Ac ynpwyso J meddwl arwre

igeiddrwydd Ac a mwy o gariad ac o serch genthai
Jw chywely noggo J maer ysdori ynni ddangos
J ymwrthladd a gweith^{red} mor ddybryd a hon ac J ga
dw J eininioes yw chywely A heuyd heblaw hy
n nidyw ynn gyffelib J lesdyr ne J long Allel d
yuod arhyd ac ar draws kymaint o voroedd pery^{glus}
heb na llyw nallywydd nahwyl megis ac J maer
yrysgriuen nerysdori yma ynn dangos heb gyuw
dd ar ttir natthirio mewn vn man nes disgin
ohonnai ynyrynys hon Yr hyn y ssydd ynnanodd
J wr J gredu Ac ynvnwedig Jrkyuriw ddyn ac y
bo hreswn ynnarwain J opiniwns ai goelion Ac
yn gyntta dim wrth yssdyr adyalld vodymddaith yr
helyntt arhyd y mor odyrnas Syria hyd yr ynys
yma vwchlaw tair mil o villdyroedd gida bodd yn
y ffor^{dd} orhelynt yma lawer lle kyuing peryglus h
rwng ynnysoedd anupdd J lesdyr bashio yn ddir
anigwydd Ac etto Jrhynn nidoedd ac nidoes er h
yny hydd heddiw ac nibydd byth vn ffordd na

[79v]

Ile Jochel ac J vogelud y manau hyn namyn goruod
a bob llong ara ddel or hran hono Jr byd bashio drw
yr kyuyngdwr arperyglion a dredthir or blaen k
yⁿ dyuod ohonnaunnt twy osyria Jrynnys honn y
n yⁿ helynnt J mae llawer o greigiau athraethell
au ac ovasdad moroedd Aryrhain Jr ydoedd yng
yffelib J ddi darro achyuwrrdd a thir mewn ymra
uaelion leoedd kyⁿdyuod ohonni J voor ogshian
yr hwn ysydd ynnamgelchynv yrynyys hon
Megis ac J gall y ssawl bobyl y ssydd olygús ac
ynn ddyssgedig yn y mappamwndi y kwaard
neddelwr byd ac yny seiens a elwir koosmoggra
ssie ddyalld a gweled yrholl gyuyngdwr ar pe
ryglion ar y sydd yn yr helynt gidar ymdaith ar
pellder y ssydd or ynys hon arhyd y moor J dyr
nas siria ne seirens Heuyd ynn wir nidydiw
yrysdori yma ynn seuyll gidag yrun or ff ddaú n
achida ffydd dda nachidar hreswn daa yr hyn yn sic
kyr hryuedd Jawn ydiw J grisdion ffyddlon roddi
J goel achredu yni gallon J gallai gythreulied gydi
o agwaregedd J ynill plantt yny ffuryf armodd ac
J mae yn dangos orblaen yn hyn o lauur A chos
ynn wir pebiasai Jr kythreulied ne Jr gau ysbr
ydoedd y kyuriw bower agallu arypryd aramser
hwnw paham nadoes heddiw vdduntt twy he
ddiw yrunhryw allu ameddiantt J wneuthud
ynyrunrhyw vodd Aryrhynn lleiaf ymysc y b
yl anffyddlon Ac y sydd heb gredu Jdduw kanis
yn wir nidadwnaeth y ttad ddim arawnaeth ef

yn y chwedydd kyntta orbyd A hyn y sydd wir
nidoes nadoes heddiw soon mewn vn man dr
wyr holluyd Am ddim or kyuriw eppil na hilli
ogaeth ac J maerysdori hon yn soon am danai

[80r]

untt A heuaid heblaw hyn pehr^oen nedda^uod J dduw ro
ddi Jr ysbrydoedd neirkythreuliaid or dechreuad y kyur
iw bower a meddiant megis ac J gellaint twy wne
uthud y kyuriw weithred etto erhyn niw^elaf J achos
yw hedlingod ne Jr plant hyn vod yn gowri anuer
th Ac ynhragori dynion eraill o nerth a maintt W
rth ysydr a meddwl nadydyoedd yrhaad J tyuasantt
twy ohonnaw Arman Jrhaiwyd y vo onid ynnv
nig or kyuriw haadoedd nessuddoedd ac J maer pla
nt yn tyuu yn magu ynghrother ^y mame heddiw a
henno ac yn dragowydd ac orherywdd hwn nidyd
wyf J yngweled herywdd nac achos J vod ynnamg
enach o rym ac o aruthder nerth norplantt aenid h
rwng gwr a gwraig Or achoshion yma wrth vyn
hyb J amhamkan ni^does orysdori hon onnid enwir
edd affuent Ac nahenwyd yrynnys hon Jr moe
d Albion oherwydd henw y verch a dreithir yny b
laⁿ Neithyr eto velkynt hrai or ysgriuenyddion y
ni ysdoriae y sydd yndangos ac yn dwyn argooff
J ni Allw a henwi yrynnys hon Albion ynhir o am
seroedd Ar hennw hwn a gauas ac a ddigwyddodd
arni hi oymadroddion a henwau pobyl ddiethyr
anghyuiaith Ary torlenydd y gelldydd arkreigia
au gwynion yrhrain ysydd yn kylchynv yrhran v
wyaf orynys hon ac ynynwedig dehau a dwyrain y
dyrnas ganvordorau y moor Yrhrain panuorhin y
n eglur ac yn olle A welir ynnamlwg dros y mo
or owladoe^{dd} pell o herwydd gwyned J lliw, orach
os J mae yngyffelib mae hrai orbobyl ogynedi
aeth y lattinieⁿs A ddoeth ardreigyl ynaill ai arhyd
ymoor ai arhyd y tir Jrkyuriw vanav alleoedd ac J
gellaint twy ynnamlwg weled y kreigiau gwyni
on o vordorau yrynnys hon Ac oherwydd ac achos

[80v]

bod yrynnys yma ary kyuamser hwnw yn ddiethyr ac y
n anysbyd Jrgennedaeth yma ysgattffydd oi hiaith J
hun yn ttwy ai henwasant hi abion ynnol hennw kre
igiau gwynion kanis Albws yniaith y lattiniens y
sydd lading J beth gwyn Athebig mae or modd ym
a J galwyd yrynnys hon abion gyntta Jr moe^d ynol
yrhennw J galwodd ybryttaniaid J hi y wen ynys
Er ynghwaneg amwy oheleathddrwydd ogyurw
yddyd orffuryff ac ormodd kyntta J kymerth yryn

ys hon hennw bryttaen vawr ne ynys brydain J mae
llaweroedd o ymrauelion ymddidanau Neithyr yr
oppiniwn kyffredin y sydd yn dywedud ac yn dangos m
ae arol hennw Bruttus mab suluivs vab assganvs
van enneas ysgwyddwyn yrhwn a ddoeth o droia Jr
eidal megis ac J maen hynn o with ynn dangos ynn
yblaen Ar Bruttus hwn vur gwr kyntta Jrmoedd
ar a bresswylodd ac a gyuanheddodd y dyrnas yma yr
hon ynnol J hennw ef ai bobyl ahennwyd ynnys y
bryttaniaid ne ynnys brydain vawr Ac vali maer
yrsdori yndangos nidoedd yw chyuanheddú hi oi v
laen ef onid ym bell gawr Seff ydwediad nerys
dori yma ysydd yn ssathredig ymysc y kymru ar
saesson oweithred llaur ac awdurdod gwr aelwid g
alffreidws monúmettensis yrhwn megis ac J maer
saesson yn dangos aysgriuenodd ysrdsori hon ynaam
se^r brenin henhri yrail orhennw hwn ynol ac wedi
kwnckwesd wiliam duwck normandi y neb ao
edd yn vrenin oloegyr ynghylch y vlwyddyn ooe
dran ynn harglwydd ni Jesu grisd Mil athrúgain
a naw o vlynyddoedd Megis J mae J brolw^{ng} ef yn
dangos yrhwn awnaeth ef aryllyúyr orysdori yma
yrhon arymadrodd Jysgriuen a rydrwsshioedd ef
J robert Jarll glowesdyr ewythyf y brenin dr

[81r]

wy gadarnhau vod yrysdori yn wir a dangos mae Arch
ddiagon hrydychen gwr aelwid masdyr watter Addu
gassai J ddo ef yrysdori yma mewn hen lyuyr yrhw
n a viassai ysgriuenedig ynhen Jaith ybryttaniaid
Ac viassai yngorwedd yn leiberalei oewn y dref hon
erysllawer bwyddyn or blaen yrhwn megis ac Jm
ae galffreidws yndangos a ddamunodd arno ef ddarlla
in y llyuyr a dangos Jddo J ysydyr ef oblegid J vod ef
yn gymro ynnyrhwn megis ac J mae J brolwng
ef yn dangos Jrydoedd y proses A holl hannes y me
rched a dreithir ynnyblaen ynysgriuenedig Ar lly
uyr orysdori hon a droes y galffreidws yma o gym
raeg yn lading gidachwbwl o ysdori bruttus A lla
wer o vrenhinodd y dyrnas hon J roddi dysc a chy
urwyddyd Jrsaesson o ddechreuad preswylua yr
ynys yma Ac wedi bod y llyuyr hwn yn barod y
voi hroddes ef J robert Jarll glowssedyr Megis ac
J dywedir nny blaen Neithyr etto erhynn nidda
ngosses galffreidws yrún orddav na henwi hennw
r llyuyr na hennwe neb orysgriuenyddion nar awd
urion ara ysgriúenasa yrysdori yma ynghymraeg yr
hynn ynnwir ydoedd ac etto y ssydd ymyssg gwyr
o ddysg ynni gyuri ac yni gymerúd yn vai maw

r arysgolhaig kysdal ac mor barrod o ssynnwyr Ac m
or huodyl o ymadrodd ac J maer llyure yndangos J
vod ef Onid etto erhyn oll oymrauelion ac o wr
thnebion mewn ysdoriae y vo allai J waith galffrei
dws vod yn wir Namyn bod y bobyl seissnig dr
wy J souesdri yn hroddi yrachoshion hyn garynbron
ni megis bryche J ddallu yn koel an^{ne}uerdod ni Ac J
geisshio genym ni gredu achoelio megis ac J m
ae y hran vwia ohonaunt twy yn koelio ac yn k
redu nabu nar merched a dreith^{ir} yny blaen

[81v]

Na^f bruttus a dreithir vchod Jrmoed oewn y dyrnas ho
n kanis hynna lyuyr o ysdori ay sydd ymysc y saesson
ac ynunwedig ari J maent twy ynbroddi J koel aiss
erth arno y diw y llyuyr aelwir komentteerys sissar
yrhwn a ysgriuenodd dgiuliws sissar ai law J hú
n yny pryd aramser Jrydoedd ef yn kwngkwerio
ffrainck ac J werddon ar ynys yma J vod dan vuy
dddod Jr hruueinwyr A seef ydoedd hyn ynghylch
wyth a deugain o vlynnyddoedd kyngeni yn harglw
ydd ni Jesu grisd yn yr amser J kymerth y gwr y ssy
dd draethedig yny blaen ar y kyuamser hwn l
aur mawr drwy ddiruawr ddisgelusrwydd me
gis ↓ megis ac J maer llyuyr hwn yn dangos J ge
issio gwir gydnabyddiaeth o ddechreuad preswylua
yrynys yma Ac J esgrio J gosodiad ai llun gidac
aruer J chennedlaeth ac oichyuoethydd ynnyrhwn
J mae ef yn dangos yn gyntta dim mainttioli ago
sodiad yrynys gidar moedd ardull J maer a beroedd
aruonudd mawr yn llithro Jr moor Ac ynnol J
mae eff ynndangos natur ac arverau y bobyl o b
ob gwlad yny dyrnas A etto niwnaeth ef soon y
n y byd am vruttus Ac ynwir wrth ymodd J m
ae J lyuyr ef yn dangos er kwbwl orllaur ac or
disgelusrwydd awnaeth ef ai bobyl ynymovun ah
en ag Jeuanck o vewn yramser yma niuedrodd
ef gaffael gwybodaeth gwir pwy naffara gen
hedlaeth gyntta Jrmoed a ra Breswyliaasai yr y
nys yma Heuyd Gildas mab kaw obrydain a y
sgriuenodd lyuyr o ysdori vawr yrhwn aelwir y
nol y saessneg dgiesdys bryttonnwm yrhwn
aoedd ynghylch y vlwyddyn oedran ynnhargl
wydd ni Jesu grisd chwechantt o vlynnyddoedd
A Saint bida oloeygyr assgrivenodd lyuyr mawr

[82r]

o ysdori yrhonn a elwir ynnol y saesneg ysdoria eg
kleshiassticka dgianttens anguwlorm ynghylch sa
ithgant a degarhugain o vlynnyddoedd ynnol geni

yn harglwydd ni Jesu grid Ac erhyn nid ysgriú
ennodd yrun or ddau awdur hynn dysdiolaeth yn
ybyd mae bruttus vur preswylwr kyntta or yny
s ymaa yr hon ar ryw bryd ac amser alewid Br
yttayn vawr Ac J mae saint bida ynn dangos yny
rysdori hon drwy ddywedud yn gadarn mae o wlad
armonicka yr hon heddiw aelwir Brytt^{aen} vechan
J doeth y dynnion kyntta ar a bresswylodd yrynny
s yma yrhain ai hennwis hi byttain vawr
Ac ynn wir nidoes neb yn medru gweled yngh
ronick y hrúveinwyr Arlatteiniens vod Jr moe
d vod Jrbrenin posduwmws ne sulúiws vab ai h
ennw Bruttus yrhwn alladdai J vam ai daad m
egis ac J mae galffreidws yndangos yni ysdori
Ac orachossion yma J mae y hran vwyaf orysg
olheigion yn tybiad yni kalonav pedurassai yrysd
ori yma y vruttus ynnwir J biassai hi ynysgriu
enedig naill ai ynghronick y Latteiniens ne y
ntte ynghronick y hruueinwyr Wrthysdyr
agweled ynn amlwg ddaruod J awdurion or ge
nhedlaeth yma roddi mewn kooff drwy ysgriu
en lawer o bethau a ddylai yn waeth J koffau ac ol
ai o ryueddod J edrych~~ry~~ arnaunt nor ysdori ym
a A heuaid ganddaruodd vddunt gynnhwyso
yrholl vrenhinoedd or latteiniens^s ynihysdoriae ac
ynn vnwedig olatteinws ac o enneias ac o esg
anws ac o suluiws ac orkyuriw vrenhinoedd ar
awaredodd ynno yni holwyⁿttau Ac oi holl blant
ar modd J diweddasantt twy J bowyd ynnny byd
yma Ac erhyn niwnaeddthant goof nassoon yn

[82v]

y byd am vruttus Heuyd niddaruu Jr galffre
idws yma vnig gadarnhav a dangos Jniysdoriae v
od kwowl owladoedd gallia yn gyulawn obobyl
ynn amser sidgi a disdrowiad dinas troiaf namy
n bod ymrauealion awdurion o ymrauealion Jeith
av ynn dangos vod y gwladoedd adreithir ynnny b
laen ynllawn ~~eamser~~ obobyl yn hir oamser ymlaen
yramser Jtybiyr J vrúttús ddissgin ynnydyrnas
hon orachos heddiw J mae llawer oysgolheigion d
ysgedig yn koelio yni kalone naall yrysdori hon
vod ynwir namyn J maette tw^vyn dywedud yn g
adarn nadydoedd bossibyl Jr dynas hon vod yn
waag ac yn ddisathyr obobyl o ddechreuad y byd
hyd yramsser Jr ydis yn dangos J vruttus ac
Jw bobyl J chyúanheddu hi Wrth ysydyr gwyn
ed lliw y kreigiav yrhain ysydd arlan y mor ac y
nvnwedig Ac yn vnwedig ynghylch douyr ac
aryuttedd hwnnw Jr ynnys yn vchel Yrhain b

eunoeth a oedd ac y sydd ynn seúyll gyuar wyne
be a golwc^y gwyr arbobloedd araoedd yn presswy
lio hrann y gogledd o wlad galia Ac o ddouyr J
r mann essa o wlad gallia nidoes o leed ne o ym
daith ynny moor or lanbigilidd dros gymaint ac
a all llong ne ysgraff J hwylio mewn llai no th
air awr Ac wrth hyⁿ kyffelib ydiw mae-~~b~~ pobyl y
wlad yma vur hrai kyntta a diriodd o vewn yryny
s hon gynntta Jr moed ac wrth hyn J mae yn gy
ffelib naoddeúasant twy Jr ynys hon vod yn waac
obobyl o ddechreuad ybyd nes dyuodiad bruttús
Ac ynwir obelgid yhressyme hyn ai kyuri J mae
y hrann vwyaf o wyr dysgedig y byd yn ky

[83r]

merud ysdori galffreidws yn lle ffuentt a massw
edd Ac ynnunwedic amiuod ef yn gymro Jm
ae y saesson a nashiwn eraill mae Jr klod amolia
ntt yw genhedleth Jr ysgriuenodd ef yrysdori y
ma oi ben ac oi awdurdod J hun oherwydd naú
edrant weled llyuyr orysdori yma ynysgriuenedig
o waith neb or awdurion ymlaen galffreidws
Neithyr valkynt erhyn ooll o ymrauelion achos yr
hrain y sydd yn gwrthnebu gwaith galffreidws
drwy ymraúaelion ysdoriae owaith ymrauelion
awdurion etto er hynn niwnaf J yr un or ddau nai
gwrthnebu hi n^a gwadu nadydiw hi yn wir A he
vaid ynyr vn modd nichadarnhaf J vod dim orysd
ori hon yn draffúruaidd Ac er bod gwyr o genedl
aethaú o ymraualeion wledydd pell ac aco agos
yn kymerud yrysdoriae hyn ynllie masswedd a ffuent
etto erhyn nidawaf i hynn oysdori yn ango heeb
J dwyn argoof ai hysgriueny yn hyn o laur A hyn
y~~n~~ ynol proses galffreidws aisdori Ac yn wir
nid ynn unig erdamuno ac erhroddi hryui⁹ ac add
ysc J ddyn yny byd J gredu ac go^ellio yn gadarn
vod yr ysdori yma yn wir Onid erhroddi yng
waneg o gyuyrwyddydd ac o ysbydrwydd Jr saw
l bobyl aragymero y llaur J ddarlain hynn o w
aith trwsgwl ynn y lle J mae pabwyr achnyw
ill yrysdori a llawer o ymreuelion ysdori ae
eraill o ymrauelion dyrnasoedd agwledydd Ai
hamseroedd megis ac J gallor darllawdyr ddarll
ain a dyalld argwrandawyr wrando a dyalld lawer
shiampyl nodedig o ymrauelion dwysogion ab
renhinoedd hrai ohonnaunt am J daioni aú bonn
eddigeiddrwydd yn hrioli J kyuoethydd ai tyrna
soedd drwy rinwedde mawr obwyll a ssynwyr

[83v]

o sserch achariad ari kyffredin y hrain ai molianodd ac
ai hanhrydedd wyntt yn vawr am J bonneddigeiddr
wydd ai daioni y hryn heddiw y sydd ddrych Jr ty
wysogion ac Jr brenhinoedd oboob tyrnas a gwlad J
edrych arnaw ac J gymrud shiample J rioli J kyu
oethydd A heuaid ohir ddarllain hyn olauur J gall y
darlleawdyr weled a dyalld ynn hollawl y moodd ar
dull J digwyddai gerydd yrarglwydd ar y kyuriw
dywysogion a hriolwyr oboob tyrnnas agwlad or
hran yma Jr byd Am i kam wedde ai drwg vuch
edd Y naill ai drwyuatteloedd ai maruolaeth ai
newyn Ac weithiau J kosbai eff wyntt a ffob vn
or tair gwrffon hyn ar vnwaith yn vnwedig pa
nuai ytywysogion affobyl J tyrnassoedd wedi y
mddyrchauel mewn balchder¹ llid a chynuigen Ac
wedi gollwng gorthmynion duw ai gyuraith dros
goof drwy gymerud hryuig a llywenydd mewn
gweithredoedd dybryd annhanppus A heuaid w
eithiau J kosbai y taad y bobloedd am gamvúchedd
y tywysogion ynnvnwedic panuamtt twy gwe
du ymroddi holl awydd J kyrff ynny pechod god
ineb drwyr hwn J digwyddentt twy ynnysgeulus
ac ynniddarbod am gynal kyuraith achyuiownder
hrwng gwan a chadarn ac J nerthu y tlawd diddim
J ynill J vowyd drwy gowirdeb yny gyureithlon a
c J gossbi yr hrai tyrhaus am J trais ai lladrad Ai
hanwiredd Jrhynn J daruu Jr taad or neef dre
uynv ac ordeinio brenhinoedd a thywysogion yn
y byd yma J gadw ac J venttimio J gyuraith ef
hrwng pawb ai gillidd yrhyn J dangossaf yn
hyn o lauur yn helaethach panddel yramser J
del y kyule ynny proses J ni J soon amdanau

[84r]

nt twy Heuaid Jrdwyn mewn meuyrdod ach
oof ddechreuad y ffranckod y kyffredin oppiniwn y
ni mysc yn ttwy y sydd yn dangos ac yn dywedu
d maer henw kyntta Jr moed ara vu ary genhedla
eth hon vu Sikambria A dyuod ohonaunt twy
o hiliogaeth a llin ettor troiaf yrhyn y sydd yw dr
aethúú o ffranckws ne ffranshion vab ector troiaf
y neb megis ac J mae ysdoriaey yffranckos yn
dangos A dywysodd ynniuer mawr o bobyll arv
y^rder oamser ynnoll disdrowio troiaf Jr wlad aelw
id ynyramser hwnw ac aelwid yn hir oamser ynol
Gawlbelgicka ynny lle megis ac J maer ysdori hon

¹ The note “Noda hyn ymhob oes” appears in the margin here in Elis Gruffydd’s later hand. He additionally underlined “affobyl” and “balchder” also in his later hand.

yn dangos J priodes ef verch J rimws brenin gali
a Neithyr ynn lle gwir am yrysdori yma niuedr
af Jrun or ddau nachadarnhau ^{y hi} drwy gyuion aw
durdod J bod hi yn ffuruaidd ac ynnwir Nai bod h
i yn ffuentt ac yn anwir Namyn myuiaddilyn
af yroppiniwn kyffredin yrhwn ysyddy yn sathredig
ymhlith y ffranckod yrhwn a ddilin ynysgriued
ig yma ynnol yn hyn o lyuyr. Heuyd ermw
y o ynghwaneg o ddysg ac o gydnabyddiaeth ac o
sickrwydd J ddarllain ac J ddyalld hynn o waith J
mae ynhran J bob darlleodyr nodi ynysbys yram
seroedd ymlaen geni krisd gida hennwau yram
seroedd brenhinoedd yr edial aralbaniens or hrain
Jr hiliodd ac J magodd y hruueinwyr yrhain J
soniar ysgriuen am dannaunt ynesa ynnol llin g
risd Ac ynesa arol hyn J dilin llin brenhinoedd
~~yreid~~a dechreuad y ffranckod Ac o ennedigaeth
krisd hrag wyned J dilin y paboedd o ruuain y
n nesa arol y hruewyr neuerehinoedd hruua
in ac ynnol hyny J dillin brenhinoedd ydyrnas
yma ac ynihol wynttau J dilin y ffranckod ai br

[84v]

enhinoedd Ac yni holwyntte J dilin dugiaid twyn
dgiers abran ac ynnol hyny J dilin Je'rl fflandyrs
Ac yni holw^{ynttau} J dilin dugiaid normandi yr hrain
a vydd node^{di}g nny mardgientt a w2llythyreen vawr oh
ennwr dynas ner wlad J dywysor darlleawdyr o
le bigilidd Jrasdori bynnag a vynno ef J ddarllain osy
y vo a nodar ysgriuen ner llythyren yn ddisgeulus
A hynny o ddechreuad y bydd hyd att wiliam y bas
dart a duwck normandi yrhwn auu vrenin or y
nys hon drwy gwuckwsd yma J deruydd y llyuyr k
yntta or vü

Yma ynnol J dilin ysdoria Brutus
a dechreuad y bryttaniaid yniol ys
doria Galffreidws ymai dechrer
yrail llyuyr vy

Bruttus vab suluius vab asganús vab enneas
ysgwyddwyn yrhwn addoeth o droiaf Jreidal
megis ac J maer proses yn dangos ynny blaen y
mhoob vn or ddau nny kronickyl ac ynn y prolw
ng Ac ynny moodd J mae ysdoria galffreidws y
n dangos Megis ac J bu i suluius vab ysganus v
ab yrhwn alwyd Bruttús oi gariadwraig yrh
on y doedd niith Jr uerenhines launia yrhon yn
gydrún ac Jddi gaffael gwybodaeth vod y verch yn
veichiog yhi a gymerth soriantt mawr wrth su
luiws ac wrth J naith drwy beri Jr brenin gymr
ud soriant wrth J vab Ac er kaffel gwybodaeth para

ddien a ddigwyddai or beichiogi hwn Asganus a lau
inia A ddanuones J gyrchu J dewinion yrhrai ynnol hir
broses a ddangoses vddunt twy Megis ac Jr ydoedd y
verch yn veichiog Ar ettiuedd mab yrhwn a laddai J
vam ai daad Yrhyn a ddengys yrysdori J vod yn wir
kanis ar drauael J ennedigaeth J bu varw J vam ef

[85r]

Ac ynnol Jddo ddyuod yn gymaint a ffymthengmlwydd ooe
dran megis ac Jr ydoedd ef ar ddiwyrnod yn keishio bwrw
ergid a saeth a vwa hir J lwdwn gwyllid y vo a laddodd
J daad Ac ym y ddau achos yma J dywedir J bobyl y kyu
oth J ddeol ef allan or wlad Ynnyramser Jraeth ef or
wlad hon J dir groeeg Yn y lle i syrthiodd ef mewn
kymdeithas a chariad Ar bobyl o genhedlaeth y troians
yrhain Jrydoedd benttrassus brenin groeg yni kynnal
yn alludion dan gaethiwed a gwasanaeth am varuolaeth
atshisses yrhwn megis ac J mae shiffre mwnmowth
yr audur yn dangos ydoedd yn gaar ac gas J benttrass
us yr hwn drwy dwyll a laddesid yn hroiaf Neith
yr megis ac J maer ysdori yn dangos nibu haich oe
nnyd nes dyuod y gair J benttrassus o bryd gwedd
ymddygiad a nerth a champau a haelioni Bruttus
yrhwn y doeth vawr J glod ai gariad ymysc kenedyl
y troians or achos J peris y brenin gyrchu bruttus
yw lys ynni lle yn nol serttain o amser J bu ef yn
vawr J gymeriad gida gwan a chadarn ac ynn va
wr J gariad gida hen ac Jeuanck A megis ac J ma
e hrai or awdurion yn dangos Y vo uu wsnaethw
r tyngedig J benttrassus Ac ynuynych o amser
oedd ynnolhyn wrth rodio a ma'chogaeth Jr ymdd
iddannai ef yn vynyich ar b^obloedd a oedd mewn ka
thiwed ac alluduaeth dan ybrenin ai bobyl Wr
th yrhain J kymerth bruttus dosduri mawr ynnv
wedig amvod hran vwyaf ohonaunt yn hanuo
d owaed pendeuigion Troiaf Ac ynnolhir ym
ddiuan ynol kydnabyddiaeth yn ttwy a gowsant
gan vruttus drwy hir ymbil yn ddirgel Addo
bod yn bennadur ac yn benaeth ohonunt y w t
ynu wyntt Allan oi kaethiwed drwy ddangos J

[85v]

ddo ef vod yn well ganthunt twy varw ynnymladd
ynny kweryl nog aroos a vai hwy yny kyuriw gae
thiwed ac alluduaeth ac J roeddentt twy yni oedde
ac yniaros a vai hwy Ac aruyrder ynol hyn y vo
awnaeth yw bobyl yni gynull yn ddirgel ac yn
ddisdaw J serttain o leoedd nodedig yrhain ao
ssodes ef y mewn koedydd ac ynialwch orman ar
lle J danuones bruttus ynenw yrholl bobyl lythyr

tyner boneddigiaidd att y brenin J ddamuno ari ra
as ef wneuthud vn or ddau ai hroddi boodd a che
niad J ymadel ac J vynned ac J vynd allan oi dyr
nas ef ai holl amguedd Neyntte J gwneuthud w
ynt yn ffri ac yn hryddion oi kaethiwed ac oi hall
dudiaeth megis ac J gellent twy ai hiliogaeth v
yw danaw ef a brenhinedd groeg byth or dydd h
wnw allan yn hryddion owsanaeth alldudiaeth
Neithyr yn gydrym ac J benttrasus y brenin dd
yalld ac ysdyr proses y llytthyr hwn Y vo a ber
is gynull llw mawr o wyr ymladd yrhrain a d
ywysodd ef arurys tuarman Yrydoedd vruttus
ai bobyl J ymkanu drwy ddi'auwr awydd ddis
drowio gwaed y troians yn dragwyddol Yr hrain
yn wir nidoeddentt ynnabyl o nerth a gallu pob
yl J ymladd arbrenin or achos J goruu J vrtt
us ai bobloedd ffo oddiyno J ynnys pathmws
yny man J kymersantt twy gydernid treff a chasd
ell gwr o genedlaeth y troians yrhwn meg
is J mae hrai or llyure yn dangos aelwid assarack
ws neithyr eraill a ddywaid maer dref aelwid aff
arakws Neithyr J mae holl awdurion yn kordio
mae ynno J hroddes bruttus y hran vwyad oi bob
yl amynd ohonaw ef Jr koed ac Jrynialwch yd
oedd garllaw y kasdell arhran arall Ac ar vyrder yn

[86r]

olhyn J doeth y brenin ai lu yrhrain a roddes ef yn sidgi
ynam gylch dreff ar kasdell or mann Jr ydoedd asarack
ws ac eilws J vrawd yn bennaethied ac yn geidwed
or kasdell mam yrhrain ahanoedd o waed y troians
Ac o vewn amser y sidgi yma J digwyddo^{dd} J vruttu
s ddal dau o dywysogion groeg yn garcharorion yr
hrain a gedwis ef ynn hir o vewn yramser Jr ydoe
dd bob kyuriw anghenhraid yn diffygi^d ynn koed y
n gysdal yn gysdal ac yn^y dreff ar kasdell yr hrain a dda
nuones ysbysrwydd J vruttus or llvdded y doedd ar
nuntt twy nos adydd yn ymladd ac yn seuyll y ne
rbyn J gelynion gidar prinder ar eishiau oedd ar n
unt twy am vwyd a diod drwy erchi Jddo lunio hr
yw help arurys ac yn amser kyn goruod arnunt
roi y maes i vynu oeishiau ynnyr amser J kym
eth bruttus vn or karcharorion a dreithir yn y bla
en Ac ynnol hir broses megis J mae korf yr ysdori y
n dangos vgywth o vruttus yn galed J ladd ef oni
byddai Jddo arwneuthud llw Jr holl dduwiav nerth
og ar gyulowni Jwyllys ai ddamuniad ef Ac yn gym
aint ac nadoes dim dan y ffuruaúen moruelys J ddyn
ai hedyl Y vo anawth lw ar vod yn gowir ac argyul
owni bethbynag araddamunai ef Jddo J wnnethud

Ar nosol hono bruttus ai gollyngodd ef yn hrydd drw
y J gonsurio ef danboen J lv arvynd ynunion ymh
lith ef gowttwig llw pantrasus A dangos vddunt y
n ddiweniaith megis ac J daruoedd Jddo ef ac Jw
gyuaill dori allan o garcharbruttus A megis ac Jr y
doedd J gyuaill ef yn gorwedd mewn perth heb allel
kerdded ymhellach o vlinder pwys a thrymder yrhyn
n ydoedd arnaw ef drwy ddyssyf aryrysgowttwet
ar dyuod gidathydi yw ymddiffin ef yrhyn oll aedd
wis ef J gyulowni Ac ynnwir y karcharor a gyu

[86v]

lownes gwbwl o arch a damuniad bruttus drwy ddwyn
yrholl ysgowttet Jr man a ddaruoedd J vruttus J n
odi yn y lle Jr y doedd ef ai vwisment yn barot Ar hrain
J damgylchynodd ef yrholl ysgowtt yr hrain oll a laddo
dd ef a bodoun Ac ynnol hir ymgynghori ar hrai gore
J synnwyr oi bobyl y vo a ddangosses vddunt twy
drwy hir brosses nadoedd vddunt twy vodd J g
ael gyllyngdod a hrydddeb oi halldudiaeth ai kaethiw
ed onid ynnvnig drwy greulondeb a ffyrnicgrwy
dd Orachos ynnol hir ymddiuan y vo a roes gyswr
J bob kyuriw wr J allw J holl ysbrydoedd attunt Ac
ynwrol drwy wrthiau y duwiav anerth J haruav
ai kyurwsdra gobiethio kael y vuddygoliaeth arll
aw vcha arbenntressus ai bobyl yrhrain ary kyuam
ser yma ydoedd yni trymun yn ddioual Ac wedi da
ruod J vruttus gynnull y sawll bobyl a edd nny m
aes a ~~gwneuth~~ ai gwneuthud pawb or penaethied y
nysby^s or happ ar ffortun a ddigwyddasai vdunt ac or
anttur ac or amkann Jr oeddent twy yni ym kanv Dr
wy ddauon y gair Jwyr y dreef ar kasdell Or lle ynn
ol ysgriueniad hrai or awdurion J gollyngodd bruttu
s y gwyr a dreithir ynnny bla^{en} ynhyddion J vynd
J dwyllor gw^lwyr Neithyr mwna matter o ba vn or
ddau lee J gollyngodd ef wyntt ynhyddi^{on} ai or koed ai
or kasdell ~~J gollyngodd ef wynt yn hyddion~~ kamas y
mae pawb or awdurion yn kydsynio or chymyn o vr
uttus yw holl deulu obobyl yn gysdal Jr sawl y doedd
o ddiuewn muur y kasdell ar dreef ac Jr sawl y doedd
or túallan vod ynbarod drwy brysurdeb yni llawn
awydd ai haruod J ddyuod allan J gyrchu y maes
ari gelynion yn ddisdaw ac yⁿ araf ddirwsd Ac
ynny modd J gorchmynodd bruttus J gwnaeth pa
wb ohonnaunt yrhwn ai hranodd wyntt ^{yn} bedair

[87r]

hran yn amglych llw J gelynion drwy orchymyn
vddunt nachwyue neb ohonantt vorth y groeg

wyr oni glywent twy leef ne lais J gorn ef y
n kanv y neb agyrchodd ynunion ef a sertt
ain oi ddewrion bobyl drwy y lluesdi a gwilwyr
korf y brenin yn ddianc oherwydd y gair y g
wilwyr Ac yn gydrym ac J vruttus gael gau
el ynghorf y brenin y vo agannodd J gorn J ry
buddio J bobyl yrhain a drewis yn greulon J v
ewn llu y groegwyr ar yrhain J gwnaeth paw
b aerua ari gyuar yn yr amser J diennyddodd b
ruttus ai gwmppeini yr holl bobyll ara ydoedd o
vewn pebyll ybrenin ac yni gylch Ynyr aerusa ar
larder yma Jrymddangoses tridyblig angau J w
yr groeg kanis gan aruthdra y lladdedigion bob
yl yn disgréthain oidisyuyd annamserol anga
av J deffroe y kysgaduriad oi kwsg yr hrain yn
orffwylledig yn keishio diaink hrac kreullondeb
y troians yn towyll a redai ar aruc J gelynion
ac eraill a redai Jr moor yw boddi ac eraill adore
J myny gle dros greigiau a bryniau Ac or mo
ddau hyn Jr ydoedd vryn affantt ardyuroed yn ll
wn o waed ac o gylanedd oi hamgylich wyntt y
ngysdal ar maes y golwg ydoedd y bore dranoeth
lywenydd a goruoedd mawr Jr troians Ac
Jr greshien araoedd yn vyw yn drisdwch ac yn
ovid mawr Ac ynnol daruod Jr troians wele
d wrth olenni y dydd megis ac J daruoedd vdd
unt gael y llaw vcha ar y gelyn^{ion} a bod penttrasu
s y brenin yn garcharor yn ttwy aaethantt ari ky
ngor J ymgynghori ac J ymddiddan yni mysc
J hun paradreuyd affuryf ore a gweddusa araued
raintt twy J ym kannv amgael main J breswyl

[87v]

io ac i aros o vewn tyrnas Roeg vduntt twy ai pobyl y
n ffri ac yn hryddion yn dragowydd ac Jr sawl a hiliai
ohonaunt orhyn hrai ohonaunt avyn ai ladd y br
enin agwneuth bruttus yn vrenin oholl dyrnas
Roeg eraill auynai gael merch y brenin yn ddyw
eddi yw tywysog wynt athray^{an} y dyrnas yng
ynhysgeth gidag yhi Jddo ef ai bobyl J bressedd^v Ne
thyr ynol Jr troians hir ymddiddan ynhylich ymatt
er hwn ac J bawb ohonnuntt ddangos J amkan y
vo a gyuodes henwr doeth yrhwn aelwid memprys
J yynnv yrhwn a sauodd ynghanol ybobyl yr h
wn a ddyuod o hyd J leef A ha bobyl ddibwyll Anu
wriadus Bidysbys J bawb ohonnoch chwi ar y sydd
yma ynbresenol o voneddigion ac o gyffredin naad
aar lladdua arlarder hon ynago ynoes y sawl y sydd h
eddiw ynnvyw o vewn tyrnas Roeg Ac Jr sawl ysy
dde ettwa heeb eni yr hain ac a ffydd a ddiaill y shi

wrnai hon aryngoresgenyddion ni obydd J ni arbr
esseddu ac aros owevn vn man o vewn kyuoethydd
groec Or achos J mae ynngymhysach ac yn well
J ni ouun Jngnogen merch benttrassus yn dd
y weddi Jntywysog gida llon⁹au a morinwyr Ado
gnedd oboob anghenhraid tuacatt luniaeth dynion
A bodd y brenin ai geniad J ymadel ar dynas hon ac
J vynd J drauaelio moor atthir J geishio man J bre
swylio ac ynydiwedd J kyttunod yrholl luosowgr
wydd bobyl achyngor memprys Ac ynydiwe
dd ynnol hir broses ynnttwy a ddangosantt yr amk
an ar damuniad yma Jrbrenin penttrassus yr hw
n yny pryd aramser yma yn gymaint J arsswyd
ai ovyn ami hoedyl Ac nad ydoedd o vewn J vrenhin
aeth ef dim daiarol Ar chwynychaint twy J ovun Jr
brenin arnaskynhiattae ef vddunt twynn ddiomedd

[88r]

ar hynny oamser Jr kael gwared o honaunt Ac ynnol
Jr brenin gordio ai gouyniadau wyntt ynn ttwy aw
naetthannt Jddo ddannuon J swddwyr drwy J dynas
hrai J gynnull ariang gwnith anieueilled breshi
on eraill J gynnull mormwyr a llongau orhrain
megis megis J mae vyaudur J yn dangos J kaad
kymaint a thrychannt olonge yrhrain oll addygpw
Jr hauyn garllaw assarack ynnys pathwsi ynnyma
n Jr ydoedd y brenin mewn karchar gidar troians Jr
man J dyckpwyd Jngnogen J verch ef yny ma
n J prioded y hiabruttus onid etto erhyn J mae hrai
orllyure ynn dangos ddaruod J priodi wyntt yn h
ir oamser ynn^yblaen Neithyr niwna matter paa
mser J priodesid wyntt kanis J maer awdurion y
n kydsynio J priodi wyntt Ac ynnol bod y llonge
a dreithir ynybla^en ynngyulawn o boob kyuriw an
ghenraid yngysdal oaur ac oarian athlyssau Ac o
win a gwennith ac o gig niueilieid wedi halldu m
ewn barilau A bod y ttroians wedi J llongi ar vwrdd
yllonge aruyr deroenyd J kowsantt twy y gwynt wr
th J bodd ynyraser Jraeth bruttus ai bobyl ac ai wr
aig yw long yrhwn a wnaeth Jr morwyr ddian
gori a dyrcha J hwyliaw ac ai holl lynges y vo a gym
erth J helynt parth ar moor mawr ynyramser J
gwannaeth Jngnogen ddiruawr gwynuan drw
y ddigouamt a ffruddder wrth ymado ai ganedi
g wlad ynyrmaser J kynnaliasant twy J h
elyntt oniddoethant J dir mewn ynnys arvordor
affuck yrhon megis J mae yrawdur gwido yn
dangos aelwid Lerdgishia ynyrhon ynnol J ddy
uod ef Jr ttir J lladdodd ef ewig wen A megis
Ac J maer awdur hwn yn dangos drwy broses n

ad ydoedd ddim kyuanedd dynion o vewn yr ynys

[88v]

namyn ynung heen demyl ac ynndi ddelw J ddiana
y dduwies Jrhon J gwnaeth ef aberth ac offrwm
a gwaed yrewig yrhwn agymysgodd ef a gwin hr
udd drwy losgi y kig mewn taan Ac ynnol y vo
awnaeth J weddi ari llinie ynny modd ar ffury
f yma O neuol duwi^es yrhon y sydd ynn meddia
nu koeed a maes Arholl ddynion arniueilled o wyll
d a doof, arsydd arnai Ath nerth di y sydd yn hroi
kyurwyddydd a hyder Jr morwyr J hwylio kreulon
deb eigion y moredd, yr hwn y sydd vffernele y ddai
aren myui a dolygaf J tti er dyuawr allu, athueddia
nt drwy dywrthie ddangos Jmi pale J mae kymwys
ac addas J mi ac Jm tteulu gael lle J bresswylion yn llo
nudd, hrag kennedleth groeg ac osstydi a rydd J mi a
tteb orochosd hon, myui addawaf J ti ynssickyr yn
gydrym ac J delwyf Jr lan Jr ttir anodych di J mi
J gwnnaf J demyl yn dy ennw di yrhon agyulow
naf J ynllawn o weryddon merched Jthannhrydeddu
di ynnoesoedd, ac ynnol yraraith hon ac ymreuaelio
n erail y vo a gymerth lonnaid kwpann aur or gw
in ac or gwaed ac addiuerodd ohonaw yn sauyn y
ddelw Ac ynnol y vo agymerth J smwythdra ar g
roeen yr ewig ynny mann J dywedai y dduwies
wrtho ef ynny modd yma Bruttus gwrando yn
ddisgeulus ary geiriau addywettwyf J wrthutti
aryrawr hon, dan y gorllewin^{al} wybren J mae yn
ys yrhon J mae mor ocshian yniamgylchynv y
rhon ysydd yngorwedd yngogledd hran o wladoe
dd galia A than yr wybren hon J mae addas Jtti a
c Jth riemii bresseddu atthrigo Ac aryrawr hon
J mae hi yn ddiffaith ac yn ddisathyr o bobyl A^cor
ynnys yma J byddi^{di} yn arglwyd ac arlan a von o vew
n orynys yma Jr adeilidi ddinas yr hon aellwir

[89r]

yn hir oamser ynnol troeia newydd ne ail droiaf Ac
Ynnyrynys hon othblantt tti Jr hiblia brenhinnoedd
Jr hrain J bydd gosdyngedig brenhinoedd y hrann h
ann hono orbyd Ac arhynny J deffroes bruttus yrhwn
a godes J ynnv ac agedwis yrymdroddion hyn yni
goof a bado vn gair yr hyn oll a ddangoses ef yw gyur
inachwyr drwy gyngor yrhrain olywenydd amy we
ledigaeth ac J roddi diolch a moliantt ac anhrydedd
Jr ddelw J peris bruttus wneuthud tan llwythem
awr o daan ynyrhrain J bwriaint twy vell agwin a
llyssieue aroglus J gynne Ac J wneth^{ud} mwg arog
lus J roddi ssens Jrdduwies ac J wneuthud J harch

enad hi yn aroglus ac yn velys J sawyr Ac aruyr
der oenyd ynnolhyn yr ymchwelodd bruttus ai deu
lu yw llonge or man J diangores y morinwyr d
rwy ddyrchauel J hwyliau ai lledu wyntt arlled yn
y gwynt drwy gymerud J helynnt tuargorllew
in parth a mor ockshian tuarmain J kynhaliasant twy
J hwyliau arlled gymaint a degarhugain o ddiwrno
diau o vewn yramser J passiasantt ymrauaelion leoe
dd peryglus megis ffelinies y korbwll A Lackws
salemariwm orhwn Jroeddid yngwnneuthud yr
halenn, Avon aelwis Melia Affilerau erkwlw Ac
or diwedd y vo a ddoeth Jr moor a elwir teiron y
n^y lle J kyuaruu ef allynges vechan yrhrain ydo
edd yn gy^ulawm owyr aruogion Yrhrain oll oedd
ynhanuod owaed y troeians or man arlle Jr ym
adowsaintt twy aruyrder o amser ynnol disdrow
iad troiaf yrhain auiassai yn krwydro mor ath
ir erhyny hyd y kyamser hwn yn keissio man J aro
s ag J breseddu Ar yboby Jrydoedd yn dywysog
ne yn benaeth wr aelwid koroneús yr hwn a ddo
eth J ymddiuan abruttus Ac ynnyr ymddiua

[89v]

wrth ddatkan o bobun or ddaú dywysog J gerdded ai enne
digaeth yw gilidd ynn twy a weleint J bod wynt^{yn} a
gos o gyrennydd boob vn Jw gilidd orachos J tyuodd
ynghwaneg o gariad hryngthyntt twy or achos wrth
val J maerysdori yn dangos yn ttwy agymerasantt yr un he
lyntt Jymgais arynys a ddowsai y dduwies J vruttus yr
hon Jroeddent twy yngobeithio Jbod ynnabyll o bob kyú
lownder lluniaethau dynion a niueiliaid Jw gwsnaeth
u wynt ai pobol yn ddigonol Ac velly J kadwasant twy
J helyntt ar gwynt ynihol oniddoethant twy Jr^{mor} mawr
yr hwn aelwir mor acshian dyuyndwr yrhwn aigadw
asantt twy or ttu gorllewin agogledd yw llonge Ac yn
i dehau ai dwyrain J kadwsantt twy vordorau gorllewin
tyrnas yrysbaen Ac yny modd hwn J kadwasantt twy J
helynt gan ymylau ysbaen a fforttingal parth a dwry
agogledd Nes dyuod ohonnauntt J barsel o fir yn go
gledd gorllewin gwlad galia ynn y wlad heddiw ae
lwir Geian ynn y lle arman J kymerasantt twy y tir
ynny man Jrymkannasant twy breseddu ac aros dr
wy dybiad mae honno y doedd yrynnys aaddowsai y
dduwies J vruttus Neithyr ni bu haiach oenydd y
nnol dyuod ohonaunt twy Jr tir Nes kyuodi kyu
odi o wyr y gwledydd lu mawr o wyr harneishiol
ac a roessantt vaes J vruttus ac Jw bobyll Ac er kaff
el ohonaw vuddygoliaeth A lladd koffariws tywysog
y kyuoeth A niuer mawr obobyll y wlad etto er
hyn ni ddiengis y troians yn ddiangoen kannis yn

yrymladd ar y maes hwn J Ilaas Twrain keuynder
J vruttus allawer or ttroians yrhrain ooll a beris br
ttus^{i kladdv} arymaes yny man J peris ef edeilad twe kadar
n yr hwn a beris ef J henwi towrys athref yrhon a el
wis ef ynol hennw J geuynder twrein megis J b
ai go kyuliw am dannaw ef ac am y vrwydyr ner

[90r]

maes hwn Ar hennw yma a gedwis y dreff ar kasdell
hwn Jr hynny y hyd heddiw ac a elwir Tewrs yn t
wrein Neithyr etto erhyn J mae ymrauelion or
awdurion yn dangos vod y dre ar ttwr yma wedi
edeilad lawer blwyddyn kyni vruttus ddyuod J d
ir yn y parth hwn Jr byd onid etto J mae awd
ur y llyuyr a^{elwir} konincka kronickarwm ne y kr
onick o gronick yn kordio a galffreidws ynn y
matter yma A megis J mae galffredws yn da
ngos bresseddu o vruttus ar bobyl yny ttwr ark
asdell Ar dreff hon serttain o amser ynol yn hedd
ychol o vewn yramser J kyuoethoges ef y dre
ai gasdell a golud y gwladoedd Orlle ynnol ym
rauaelionn ymladde aurewffudd y vo a longes
J bobyl ai amguedd Ac y gymerth y moor drach
euynd kanis y vo a welai yn hollawl nad ynno y
doedd yrynys ar man a ddowsai y ddwies J vrutt
us Ac oddiynno yn ttwy a gymersant J helynt
ari llongau parth ar gogledd ac a hwyliasant oi dd
oethantt twy J gaell golwg ar ddehau y dyrnas h
on ynnyr amser J tiriodd ef mewn hauyn yny wla
d heddiw ae^{elwir} dickwnshieir ar hauyn ner dref a
elwir ttotteines Neithyr eraill or awdurion add
ywaidd mae o vewn y wlad heddiw aelwir kornw
el J doethantt twy Jr tir Y lle megis ac J maer
galffreidws ynn dangos ynnol hirbrosses Jrym
aelodd koroneus ac vn or kowri yrhwn aelwid g
ogmagog yrhwn aoedwedi hilo o verched diackl
essian yr hrain a sonir amdannaunt ynn y blaen Ac
ordiweidd ynnol hir ymwrio J tores ykawr vn o
asennau koroneus yrhwn y doedd vilwr o vaint
a nerth yrhwn drwy greulondeb allid A rodde
ysgwtt Jr kawr allan oi law ac ai teulis ef J llawr

[90v]

ddibin ograig yralld Jr oeddenntt twy ynnymeulud ar
ni ynn y lle aramser J tores y kawr gogmaggog J v
ynwgyl y man ar lle J mae gwyr kornwal yni henw
i ac yni alw erh^{ny} hyd heddiw llam y kawr Ac
am ynill o goroneus y llaw vcha ar ykawr J hroddes
bruttus y kornel hwnw or ynys J ddo ef ai bobyl J
bresseddu J lle a beris ef J hennwi ai galw ynol J

ennw J hun gwlad goroneus Ac a elwir heddiw
kornw²l ymann ynnol ^{yr} awdur kronickarwm a gal
ffreidws gyuanheddodd ef ai niuer bobyl yrhain
ynol dyweddiad yrawduron vchod y dooedd gyma
int a ffymthegkannt owyr ymladd heb gyuri g
wragedd a fflannt Neithyr ysgryuenydd ffabia
n yssydd yn dangos mae garllaw doruyr J bur y
meulud h^rwng koronneus a gogmaggog onidni
dydⁱw ef yn dangos dim awdurdod ynnyr a cho
nain yn dilid korf yrysdori adangos gymerud o vr
ttus J bobyl aruyrder ynnol yrymeulud yma ath
ryuaelio ohonnaw ef ar draws ac arhyd yr ynys o
vewn yr amsser nidyw ef na neb eraill or awdu
rion yndangos wneuthud o vruttus nag o neb
oi bobyl vn weithredd ddledus J hroddi mewn koof
nes J ddo gaffel yr auon a haddowsat y dduwies
J ddaw yrhon ynnol hrai or llyure a hennwis ef **T**
ain eraill a ddywaid mae J hennw hi ysydd y
digwyddo o hennwe dwy avon yrhain ysydd yn ll
ythro Jddi hi ac aellwir taain ac eis Ac am J bod
hi ynn llitthro yn vniona or tair or gorllewin Jr
dwyrain J mae hi yn dwyn hennw y ddwy avon
Alwyd ynnol his ymaruer y bobyl tame eis A
rlann yrhon J maer holl awdurion yn kydsy
nio ynnol hir broses gyuodi ohonaw ef ai law
J hun vaen mawr Ar i hochyr ynnghylch

[91r]²

yr hon megis ac J mae galffreidws yn dangos J g
odd bruttus yw bobyl syluaenv treef J bresswyllo Ac
y modd hwnw J gwnaethant twy oddydd bigilidd oi
th hi yn dref yr hon a beris ef J henwi ai galw troia n
ewydd ne ail droiaf Sef oedd hynn pedair mil o vlyn
yddodd ynnol dechreuad y byd ynn yr amser Jr ydoedd
Jellei ynnyseiriad o blantt yryrael Athrugain a thair
blynnedd ymlaen ssyluaenv ne edeilad hruuain A ffe
dwarkant ac vgain o vlynyddoedd ymlaen genni yn har
glwydd ni Jesu grisd Ac vn kannt ar ddeef ymlaen alex
sandyr y kwngwer mawr a heuyd vn kanttarddeg
ovlynyddoedd ymlaen ne kyn bod vn brenin o dyrnas ffr
ainck Ac ynnol yr ydeiladaeth hwn J bu J vruttus oi wr³
aig Jngnogen drimab ovibion yrhain alw
yd Logkrinws kamber Ac albanagkiws A
megis J mae yrlluyre yn dangos y vo a be
us yw bobyl hennwi a galwr ynnys ho
n ynnys vruttus orhennw ynnol hir

² Parts of this page are missing, affecting lines 1-4 and 26-34.

³ A regnal diagram appears on the left side of the page here, showing the union between *Bruttus* and *Ingnogen*, and their sons, *Lockrinvs*, *Kamber* and *Albanactws*.

ymaruer J galwyd y hi ynnys y brytta
niaid ac ynnol Jr henwyd yhi ynnnes b
rydain Ac etto erhyn J mae hrai or bobyl ynndal opin
iwn J vruttus henwir ynnys hon~~na~~ yma o
ddau henw arall kyn yr hrai a dreithir ynny bl
aen yr hynn ysydd yw ddywedud oherwydd ka
ffel o honaw ef ymbell gawr ynn y ttir pan Jddo ddyuod
Jr lan y vo ai hewis hi ynnys y keuri a
ffel A hrai eraill a ddywaid maer kreig
oedd yn llawn o wenyn a meel ac
ewis ef y hi y velynnys onid A
ffwy a ffaramseer J hrodded wyn
s J maer hrann vwya or awd
reidws y deiliad ohonnaw
ddianna y dduwis Ac y

[91v]⁴

chael yr ynnys ynn heddychol drwy ossod J bob
waith hrai Jdeilad tai eraill J aredig ymeusudd ac
u grawn yyd allyshiau ac J blanu gwydd aeron Jg
el lluniaeth dynion a niueliaid A dysgu yw veibion
gerdded ynn amgylch yr ynnys yrhon a rannodd ef y
n dair hran hrwng J drimab yw vab hynna Lockrin
us J hroddes bruttus berueddwlad yr ynnys y neb a
beris Jw bobyl J hennwi tir lockrinus Ac J Gamber yr
ail mab J hroddes ef rann gorllewin y dynas yma
n a beris ef Jr bobyl J hennwi tir kamber Ac Jr trydydd
J hoddes ef wlad gogledd yrynys ylle aberis ef J he
nwi tir Alblanactws Ac ynnol J vruttus ddwyn J vo
wyd ynyrynys hon megis yn vrenin megis J mae
galffreidws yn dangos gymaint ac vgaint o vlynyddo
edd y vo uu varw ac a gladwyd yn hemyll ddiana ynh
roia newydd ynn^y lle heddiw drwy dysd henlyure ac
elwir blackwelhall

Ynnol maruolaeth bruttus J gwladychodd J
drimab ef ynn vrenin ne ynnarglwydd arig
youaeth yrhyn y sydd yw draethu kyuoetheclo
ckrinws y doedd ynn gorwed o avon sabern J v
or y dwyrain⁵

Hran Gamber orynnys ydoedd yngorwedd
Oauon sabern J voor y werydd ynny man
J bu ef ynnarglwydd ne yn vrenin
nackws oedd yn gorwed yn hrann
ynys y hrann J mae dwy gan
ruynv ha oddwrth dir logkri
egis J mae sain bida yn dan
gorllewin Jr dwyrain ar llaa

⁴ Parts of this page are missing, affecting lines 1-4 and 26-32.

⁵ Regnal diagrams with the three sons' names in the centre appear on the left side of this page. Only half of Kamber's appears and Albanactus' is part of the missing section of the page.

am Jr gorlewin agod yn ky
nnysdynn oddiynno J vor

[92r]

kadtines or man J bu yntte yn vrenin ne yn arglwydd
Seef oedd hyn ynn y vlwyddyn ynnol dechreuad y
byd iijj aj a vij mlynedd ynnyr amser yma megi
s ac J maer henn ysgriuenyddion yn dangos J doe
th hwmba ne hunnes brenin sythia J dir yngogledd
yrhynys yma onid hrai eraill or ysgriuenyddion add
engys mae o hwngri J doeeth yrhwmba hwn allú
mawr oi genhedlaeth ar hrain J kymerth ef longa
u yn hran y dwyrain ynnyr hramse^r J doeth ef dros
ymoor ac ynnol hirdrauael y vo a diriodd yn hrann a
bannaktws or ynnys y neb a gynhullodd J bobyl yw
wrthnebu ef ai bobyl drwy ddauon y gair o diriad h
wmba ai bobyl yw ddau vroder yr hrain a gynullass
annt J gwyr o ryuel Athrwy brysurdeb yn ttwy a d
ynnasant parth argogledd y lle a ddaruoedd Jr dieith
red J oresgyn drwy ladd albanactws a hrann vawr
oi bobyl mewn maes Neithyr yn gydrym ack J l
ockrinws a choroneus J daad ynnny gy^uraith ac J gam
ber ddyuod J ran y gogledd ynnny man J trowsantt tw
y ynglau ari gelynion yr hrain ynnol ymrauaeylion ffray
au ameiusúdd a ffoessantt parth ar hrauyn Jrydoedd J llo
ngeu wynt arlaann y lle y trewis y ddwy vyddin yn
ghyd ynnnylle J kauas y bryttaniaid y llawucha ari gely
nion drwy laadd y hran vwyaf orhuns nerhwngarie
ns ynnnyramser J troes ybrenin J geuyn J foo yrhwn
ari ymlidua a ssyrthiodd^{ef} ynyrauon ac a voddes Ac Jr
dwyn kooff tragowydd amyuuddygoliaeth hon J per
is lockrinus Allw a henwi yrauon ynnol henw brenin
y dieithred ormodd ettwa J gelwir y hi hwmbar Ac
yynnol y uuddygoliaeth honn J kauas y brenin Lockrin
us longau hwmbar ai drysor Ac esdryld verch hwm
bar yrhon y doedd yn dwyn hragor o bryd a gwedd a
c ymddygiad y hran vwyaf o verched y hrann hono
or byd Ac ynnol y maes hwn J kymerth lockrinus

[92v]

dir Albannactws yni law J hún am varw oi vrawd yn ddie
ttiuedd achyffelib mae ynnnyrunmodd J gwnaeth kam
ber kanis nidoes gooff ynnny byd oi varuolaeth nag oi
vsshiw nag o vshiw yr vn onid lock^rinus yrhwn J m
aer kronick ynn dangos briodi ohonaw ef wenddole
neu wenttolin verch goroneus ol hon J b⁶
u Jddo ef vn mab yrhwn alwyd madoc

⁶ A regnal diagram has been drawn on the left side of the page, showing the union between *Lockrinus* and *Gwentolin* and their son *Madan*. A second one appears beneath this one, showing *Esdryld* and her daughter *Sabern*.

neithyr megis ac J maer awdurion yn d
angos ym kannv ohonnaw ef wrthodd gwentto
in J wraig aruyrder o amser ynnol y vuddegloi
aeth ynnu gogledd o sserch ar esdryld yrhon a
gymerth ag aedwis ef ynn hir drwy yr u J
wraig oddiwrtho o vewn yramser J bu Jddo ef v
erch o esdryld yrhon aelwid sabarn sabel neu ha
bern Ac arvyrder oennyd ynnol Jddo ef yr v J
wraig o ddiwrtho J bu varw koronneus orach
os J kauas hi arglwyddiaeth gornwel or lle megus
ac J maer ysdori yndos J kynhullodd hi lu maw
r or kornneuwy Ac ynnyr vn modd J gwn
aeth Lockrinus Ac arddau llw hwn yn ttwy agy
u aruantt aruaes mawr yngorllewin J gyuoeth ac
arlann yr auon yr hon y doedd yn teruynv J gyuerth ef
a chyuoeth kamber ynnu mann J trowsant twy ai dwy
vyddin ynghyd yn y lle Jr ymladdassant twy vattel gr
eulon ynnyrhon J llaas logkrinvs a hran vawr oi bob
yl Ac J daliwed esdrld ai merch yngarcharoesau yr
hrain a ddyckpwyd garbron gwenttolin newenllian
yrhon a beris rwymo traed a dwylo hauren neu sab
ern ai bwrw hi ynnyr avon yr hon a beris hi J galw ai
hennwi ynnol henwryverch ac a e'lw y kymru etto haur
en araeson ai geilw hi ynnol hennw sabel sessaberrn se
uern Jrdwyn koof am y vuddyn goliaeth arweithred Ac
ynny modd hwn J dialodd gwenllian J llid ar esdrld aim

[93r]

erch Ac ar logkrinus J gwr yrhwn megis J mae yrhran
vwya owaith yrawduron ynn dangos a hrioles yry
nnys hon haiach nerhran vwyaf o xx o vlynyddoedd

NLW MS 5276iiD, fols.426r-427v; 429r-432r

[426r]

B⁷

J maer holl awdurio o ymrauaelion ysdoriae yn dangos yn egl
ur nad ydoedd haiach o rinwedde da ac oddwyuolaeth ymhlith
brenhinoedd a thywysogion y ddaiar namyn twyll a brad ag
anundeb a chwant J dda bydol ar y kyuamser yma Ac ynn vu
wedig o vewn yr ynnys hon ynnu lly Jr ydoedd y kyffredin gw
edi syrthio yn anffyddlon ac o ben drwg bigilid Ac ynn vnw
edig y bigelydd ynn yr amser J sores duw yn vwy wrth y b
ryttaniaid a ffobyl y dynas nog er ynnhir o amser yn y blaen
kanis ynn vnyych oamseroedd megis ac J mae hyn o laur yn
dangos ynyblaen J tynodd duw yhriolaeth oddiwrth ybrytta

⁷ The title *B* is included on both the far left and far right margins of this page and signals to the reader that this section concerns the Britons.

[426v]

niaid am J gwan fydd ai kam riolaeth ac ai hroeddes wynt yn
alld^{du}ion J esdron genedyl Ac etto y vo a roddai y taad vuddygoliaeth
au yn vyny ch vddunt twy ar J gelynion drwy roddi vddaint tw
y ymrauaelion ddonianiav eraill J geissio ganntheunt beidio ai
balchder ac ai hanwiredd ac J ymchwelud atto ef ar J roddi yd
iolch aranhyredd Jddo ef dros J roddion Ac ibeidio ai pechodau Ac
Jysdyr mae duw yn vnig aoedd yn dangos J allu ai gydernid g
idag yn ttwy pan geffaint twy ygoruod ar J gelynioon Neithr
valkynt nid ynnadewaintt twy ai balchder megis a' gellaint tw
y gymerud graas duw Namyn koelio awneint twy yn sickyr
yn J kalonau mae oi gyrym ac oi gallu ac oi dewredd J hunaint
J keffaint twy yllaw vcha ar J gelynion Ac ynnol proses yr
ysdoriae am dri achos yn bena J dug y taad y hriolaeth oddiar
y bryttaniaid Ac ai hroddes J ddieithred anghyuaith o diroedd a
gwledydd peell Yn gynntta or tri am ysgeulysrwydd a diogi
yrheusoriaid nerbigelydd ner preladaid ynn dysgu J voneddi
gon a chyfredin y dyrnas ar air a gweithred vyw yn santtaidd
ynnol kyuraith dduw ai orchmynion Ar ail achos ydoedd
am raib athraithis yboneddigion ac am anwiredd y gwyr kyur
wys yrhrain aelwir heddiw gwyr o gyuraith Ar trydydd ach
os ydoedd am y kaas ar anghredigrwydd ar anghariad ar anud
on a oedd ymhlith ybobyll gyffredin Ac or achosionn yma J da
uones duw anundeb a bara ac anghyduod ymhlith bonedd
igion achyfredin gidag anamdler a ffrinder o bob amryw fuw
ythau o goed a maes a dwu yr kroyw a haalld Ac ar boob amryw
niueiliaid o wylld a doof ac ar boob amryw genedlaethau o adar o
wylld a doof drwy anuonn mallhaint drwy awell wenwyn
ynig ymhlith ybobyll Ac ynnny modd yma J danuones duw
y tair gwialen yn vn J gosbi y bobyl an laan ac J olchi y ddaiar
yn Laan o anwiredd y bobyl ai budreiddi af bechodav Ynnyr a
mser yma J bu varw Oswni y brenin pena o di gogledd hw
mbar Yn lle y neb J gwnaethwyd egffreidws J vab ef yn vr
enin A heuaid ynnny varuolaeth hon J bu varw kynwakws bre
nin saeson y gorllewin yn y lle arol yr hwn J gwnaethbwyd v
n a elwid kynwrig ne wr aelwid kynwmws yn vrenin yr hw

[427r]

n megis ac J maer hai or ysgriuenyddion yn dangos a wnaeth la
wer o vlinder ar y bryttaniaid drwy ryuel ar dreuia meisudd o ddi
ar yr hrain J kauas ef ymrauaelion vuddygoliaethau heuid yn
yr amser yma J kymerth egffreidws brenin gogledd hwmbaer v
alchder a hryuig mawr drwy gynnull llw mawr o wyr har
neishioll yhrain a dywysodd ef parth argogledd J wneuthud h
ruel ar y ffychdiaid o vewn tir albania ynnny mani llaas ef ym y
mlaadd mewn maes yn erbyn y ffychdiaid megis o gyurw y
sdrar ffychdiaid ac o anhamdden y saesson kanis yn gydrym ac
Jrddau llw gyuaruod ar y maes Atharo ynghyd J ymladd y
nddisymwth J troes J ffychdiaid J keuynav J foo ac velly yn
twy a giliasant ar vrys J banwl kyuing hrwn dau vryn Jr

Ile ar man Jremlidiodd egfferedws J elynion drwy bresurdeb yn ansynhwyrol allan o ordyr Ac yna J trewis y ffychdiaid ar y brenin ai bobyl yrhrai a oedd arlled arwasgar ar hyd ymaes v al diedyll o ddeuaid ynn y man J llaas brenin gogledd hwmb arhran vwyaf oi bobyl Ynnol maruolaeth y neb J gwnaeth bwyd mab oordderch y w daad ef yn vrenin oogledd hwmb ar hwn megis ac J mae kronigkyl saxsoniaid ydyrnas hon yn dangos alwid Alffreidws nottws A heuaid ynghylch yr amser yma J bu varw kyswalldan mab kaduan brenin y bryttaniaid Neithyr erhyn nidydiw avdur y polickronickon nag awdurion eraill ynnybyd onid onid yn vnig galffreidws yn dangos dim oi weithredoedd nag yn dangos vn gair am y delwau evydd J mae galffredws yn dangos J gosod ohonaw ef ar byrth kaer ludd ac ar borthladd douyr ac yr ymraeaelion borthladdau eraill Jr kadwr dyrnas hrag dieithred heuaid nidoes neb ohonaunt twy yn dangos vn gair am J varuolaeth ef nag yn dangos vu gair mae mab Jddo ef ydoedd gydwaladyr vengidgaid Ac yn wir Saint Bida y gwr aoedd yn vywy yn y dyrnas hon yn yr amser yma Ac^{yn} ysgruenv ysdoriae o vreh enhinoedd y dyrnas yn yr hrain nidydiw ef ynson am gydwaladyr namyn J mae ef yn dangos bod gwr aelwid Gidwala yn vrenin arsaeson y gorllewin ynnol kyswalldan onid nid ydiw ef yn dangos mab J lvs y ydoeth ef nag o baragenhedlaeth

[427v]

Jr hanoedd ef neithyr valkynt myui a ddilynnaf yrawdur gala ffreidws yrhwn y sydd ynn dangos mae mab oedd ef J gyswalldan Ynnesa ar ol kyswalldan J koroned kydwaladyr J vab ef yn vrenin or bryttaniaid ynnol sdori galffreidws⁸ ynny vlwyddyn oedran krisd Vj C l yyy a thair bylynedd Ac ynn wir J mae yrawdur aelwir dgi hanees dekeledgibws ynn dangos bod gwr or hennw hwn y yn verenin o saeson y gorllewin ynnesa arol kenwinws drwy ddangos mae o waed kenedlaeth o bobyl yr hrain a oedd yn preswyllo o vewⁿ kyuoethydd y gorllewin Jr hanoedd y vo yrhain ai galwai ac ai henwai J hun Gi eueise Ac^a hyn J mae ysdoriae bida yn kyttuno Ac yn dangos bod vn sidwal yn vrenin o saesson y gorllewin or man megis ac J mae ysdoria bid yn dangos Jraeth ef J ruuain yn y lle J kymerth ef vedydd gan y paab serdgiws ynny man J kymerth ef greuydd manach Ac t vo allai hyn vod yn wir kanis nidoes or hennw onid vn llythyren o ymrauel namyn kymerud ef ynllle k u c onid etto nid ydiw ef yn sonne am i vunedia d ef allan or dyrnas J dir bryttain vechan heuaid J mae bida yn dangos vod gwr a^{el}wid hwn ne hun yn vrenin o saesson y gorllewin ynnol Gidwala ne gydwaladyr yr hwn medd yr awdur Bida a edewis J vrenhiniaeth wedi gwladychu o hona

⁸ A regnal diagram appears on the left side of the page showing *Kydwaladr* and his two sons *Ivor* and *Idwal*.

w ef ynn vrenin gymaint a namyn tair blynnedd deugain
o vlynyddoedd ac aaeth J ruuain ynnny man J kymerth ef g
reuyd manach heuaid ynn gylch yramser yma J kyme
rther Seba brenin esecks vedydd J gan J gan erkenwold
esgod kaer ludd

[429r]

B⁹

Heuaid J maer awdur Ranwlwfs yn dangos bod kydwaladyr yn
vrenin or brytaniaid ac o Saesson y gorllewin o wir ettiueddiaeth
yrhyn allai vod yn wir oherwydd bod y ddwy arglwyddiath yn
gorwedd deruyn yn heruyn A heuaid J maer awdur hwn yn
kysynio ac ysdori galfreidws Ac yn dangos wneuthud o hon
aw ef ryuel mawr yn erbyn Lothariws Brenin kaer genge
n y neb a laddodd ef mewn maes yn ymladd Ac ynn yr amse
r yma Jranillodd ef ynnys Wichd o veddian saeson kent yn yr
hon ar y kyamser yma Jr ydoed gymaint a iij c o dai anedd y
r hon megis ac J maer hrai or llyure yn dangos a roddes ef J
Saint Wilffryth J maer ysgruen yn dangos wneuthud o g
ydwaladyr ddunsdyr mawr ar vrenhiniaeth kaer gangen or
man o vewn ychydig o amser ynol J bu wr aelwid edrikws
ynn vrenin ynghylch y kyamser yma J gwrthodes esgob
hogwsdlond yr hwn aelwid kwdberd J esbobaeth y lle heddiw ael

[429v]

wir durham ac a gymerth ar chenad meudwy ac aeth oddiyno J
ynnys fferyn yr hon aelwir yn y Sassonaeg the holi eilond yny
lle J treuliodd ef J enioes yn veudwy J ochel y trueni aoedd ym
hlith pobyl y dyrnas Ac ynnol J gydwaladyr oresgyn tyrn
as kaer gangen y vo a gymerth J lu a^c awnaeth ryuel ynneryb
n Etholwold brenin saeson y dehau ne Sowthsey yr hwn yn
ol hir broses a laddodd ef yn ymladd aruaes achynhaiach o amser
yn ol y vo awnaeth holl wledyd swseyks dan dehyrned ac vudd
dod Jddo ef Ac yn yr amser yma Jramhlaodd y tridialedd vwy
vwy bob ddydd ynol J gilidd yrhain ysydd yw hennwi hryu
el newyn a marruelaeth Yr hrain megis ac J maer ysgruen
yn dangos a oedd yn diuar boob mor ffesd oddiar y ddaiar yngymaint
a bod yn abraidd Jr dynion byw vod yn abyrl J gladdu y hrai m
eirw Ac or herwyd ac orachos hwn megis ac J maer awdur
galfreidws yn dangos J peris kydwaladyr gweirio llongav
ar yr hrain Jraeth ef dros ymor or ynnys hon achymaint oi
gredigion ac aoedd yn vwy tu a bryttain leiaf ynnyr amser
J dug ef J ddau vab gidag ef vo Jvor ac Jdwal J wrth ynnyr
amser yn gydeim ac Jr mormwyr gaffel y brenin ai bobyl ai
holl anghenhreidie ar vwrdd y llonge a chaffel y gwynt wrth
J boodd yn twy a gyuodasant angorau ac ddyrchauasant J hwylio
au ac a gymersantt J helynt parth ar moor mawr J hwylio J
vryttaen vechann J geishio kynhorthwy a help gan Alain J g

⁹ The title *B* is included on both the far left and far right margins of this page.

euynder yr hwn ar y llyuamser hwn a oedd yn vrenin o vrta
in Leiaf Ac ynnol Jr mormwyr hwylio serain ooriau gan
ysdlys yr ynnys hon Y uo a godes trymder a goid ynghalo^{ng}
y brenin kydwaladyr Ai holl deulu bobyl Ac oruod arnuntt
twy ado J ganedig dyrnas drwy y kyuriw drueni oddialedd
y taad orneef Ynnyr amser J kydnabu gydwaladyr yn ysby
s yni galon mae duw a oedd ynni yru ef ai genedlaeth allan or
ynnys Ai pechodau wynt ai hennauiaid or herwydd ac orach
os hwn J dyuod kydwaladyr drwy wylo dagre y geiriau hy

Kwynuan gydwaladyr wrth
ymado ar ynnys hon

A Ha druanna druana genhedlaeth An raslon Am yn pech

[430r]

odau an kamweddau wele megis ac J mae y taad or nef wedi
danuon J vidawl ddialedd Jn gorthrymu ni yn drwm ac J ddiwr
eiddio yn hrien ni allan or dywarcheⁿ yn llywyr am nachymerent
twy a ninav J rybudd ef ar vyny ch oamser J beidio ai diorffwys
bechodau ac andrwg vuchedd Ac J ovun gras gandduw J gym
erud gwir ediuerwch Ac J ovun maddeuamt am yn kamwedde
mewn pryd ac amser Ac ynn wir Jr wyf J yn gweled mae am
yrachoshion hyn J mae duw yn dangos J ni yn hollawl megis ac
J mae ef gwedi Gori wrthym ni or achos J mae ef ynnyn dili
d ni allan on gannedic wlad megis hreudushion anhapus
anwellyniog Or lle ar man ynn wir nid^{ydiw} yn anhysbys Jym
rauaelion genedlaethau nadyddoedd nar hrueinwyr nar Beigols
nar Saxsonniaid ynnabyl Jn gyru ni er moed allann ordyrnas
nac yr ynys hon Onid etto er hyn pa beth a rymia ne aeualia J
ni aryrawr hon yn fforttun vydol Jr yn hir oamseroedd ynn y b
laen Ac yramseroedd J danuonai y taad J ni y llaw vcha ar yn g
elynion drwy vuddygoliaethau mewn treuia meisydd drw
y ynnill kydernid kesdyll a dinassoedd A darosdwng ymrauelion g
nhedloed J vod dan vuddiaeth Jr bryttaniaid Ac yn gymaint A
c nad ydiw y wyllys duw ynn godde J ni ac J hreini ddwyn hr
iolaeth o vewn yrynys hon a vo hwy Jr wyf J yn gweled ac yn
dyalld yn hollawl vod y taad or nef Jr neb J mae yn ysbys bo
b kyuriw beth arauu ac a vydd ac y ssydd ynn y neef ac ar ydd
aiar kyn J bod wynt yn wneuthuredig yn kanuod yⁿ sickyr n
ad oes J ni raas J beidio an pechodau e^mynyched J hrybuddiai ef
nynn oniddarffo Jddo ef yn kosbi ni yn vawr an deol ni allan o
n ganedig diriogaeth yr hyn ynnwir ni bu neb on gelynion
ni Jrmoed ynabyl yw meuthud Jr maint J gallu wyntt ai
nerth Neithyr ynn wir y vo a roddes duw nerth a gallu Jn
gelynion J gael y llaw ycha^{arnom} ni ac Jnn kymaal ni val alld
udion yn vyny ch oamseroedd Ac wedi y vo a roddai J ni geni
ad J gyuodi ynn penau J vynv ac J orchygu yn gelynion er
J bod wynt yn vwy J gallu ai nerth non nynni Yr hyn y
n wir Jawn allassai vod yn ddrych J ni J edrych yntho ef
bob awr pe biesain ni yn happus gidag ymraueloion Siample

[430v]

eraill J geishio genym ni ymendau yn buched ac J beidio au pechode
ac J droi att grid Yr hyn nid ydoedd J ni bower na meddiant J b
eidio anhanwiredd ac an karaedigaeth bechode Ac or achoshion
yma J mae duw gwedi Son wrthym ni yn gymaint Ac J m
ae ef ynn dangos J lid ai greulondeb bydol ynhelaeth arnom ni ar
yr awr hon nog ar vn amser Jr moed yn y blaen kanis yn gosb am
yn drygioni J mae ef yn hroddi y dialaethau hynn arnom ni Ac J
n deol ni allan on ganedig wladd Ai law J hunn heb nerth batte
loedd yn gelynion ynn y modd hwn drwry druenia llesged Ac
or achos hwn ymchweledd kwbwl or kenhedloedd on gelynion ni
yr hrain aoedd ynn aruerol o wneuthud hryuel ac anosdeg ar yn
henauiaid ni Jr ynn hir oamser J geisio yn gor^{ch}uygv andiua Nio
ll drwy rym gwyr ac aruau lliuaid Yr hrain y sydd yw henw
i y hruueinwyr y peintieid yr hwngariens y saxsoniaid y go
tiaid ar daans A gwyr galia affrickans a gwyr ywerddon yr hrain
oll aryrawr hon aallan yn barattoi a dyuod Jr ynnys yn ddilesdair
ar yr awr hon kanis ar yr awr hon nidoes neb yw gwrthnebu wyntt
achos aryrawr hon J maer ynnys ynn waag hagen ac yn ddisa
thyr o bobyl rymus J seuyll ynnherbyn wynt kanis aryrawr j
on J mae duw yn yn deol ni ymaith ohonai hi drwy drueni ac an
allu Jr neb J bo moliant ac arrhyddedd kanis J mae y vo yn gw
eled ynneglur pa beth ysydd addas agorau J ni am yn hanwiredd
andrygioni Ac ynnny modd hwn J gwnaeth y brenin kydwalad
yr ai bobyl gwynuan vawr ddydd agos trauuantt twy yn hwy
lio y mor or ynys hon J vryttaen vechan ynnny man J tiriodd y
brenin kydwaladyr ai bobyl ynnny man J kauas ef groeso maw
r ef vo ai holl bobyl J gann a Lain Brenin bryttain a chann J
bobyl ynn y man J tariodd kydwaladyr certain oamser ef vo ai
bobyl Ac J maer ysdori ynn dangos mewn hrai or llyure dda
nnuon o Serttain or saxsoniaid araoedd ynn vyw o vewn y
r ynys hon aryramser yma y gair dros y mor att J kenhedaeth
twysogion a ffenaethiaid Saxsonia J ddangos vddeint twy me
gis ac Jr doedd y dialaethau a dreithyr yn y blaen gwedi diua y
bobyl ar modd ac Jr ydoedd kydwaladyr affendeuigion y bryttani
ai wedi myned ymaith or dynnas oeishiau lluniaeth orachs J

[431r]

r archasantt twy J bendeuigion saxsonia barattoi lluuiaeth a ffobyl
ai danuon wynt ar vrys dros ymor J ddyuod J gyuanheddu ydy
nas ^{oedd} megis J gelleint twy seuyll ynerbyn kydwaladyr ai bo
byl obyddai Jddo ef ar ddyuod drach J geuyn Ynn yr amser J danu
ones pendeuigion saxssonia y gair J saxssoniaid yr ynnys hon J
ddanngos vddunt twy y golled a gowsentt twy yn vyny ch o amser
oedd yn gysdal ar J daa ac ari dynion or hrain J gwneitheint twy
ymrauel gyuoethyd o vewn brennhiniaeth sarmania yn waag ac
yn ddisattyr o eishiau y niueroedd bobyl yr hrain a dda^ruoedd Jr hen
auiaid J danuon J geishio ynill ydynnas Ac ynnol hir broses y
n twy a ddanuonasant y gair vddeint twy nad amkenaint twy byth
mwy ddanuon neb dros y mor ynn kweryl hwn Treueint twy

ywnn klywed bod neb o genedyl y bryttaniaid yn vyw
Seef megis ac J mae galffreidws Jrydoedd arglwyddes JEuanc
O sarmania ynnewydd dyuod yw bowyd yrhon megis ac J mae
vy awdur J yn dangos ahenwid Saxbwrgia ac J mae ef yn dan
gos gynull ohonai hi gwbl oeuiengtid J chyuoeth ar hrain J k
ymerth hi y mor mewn llau^{gab} yrhain a beris hi J kyulowni o bob
kyuriw an henhraid Ac ynnol hirbroses y hia ddoeth Jr tir o vew
n y dyrnas hon y lle J kauas hi y treui ar dinassoed yn weigion o
boby l or achos J danuones hi J llongau dros ymor J gyrchu yn gh
waneg oboby l yr hrain ymchwelodd ynnol J keuynav yn llawn o
boby l ar hrain kyuanheddodd hi y treui ar gwledydd o vor y gogle
d Jawn sabern ynn llawn o Saxsoniaid A bid diogel vyned or
ga'r hwn dros ymor J vryttain vechan att y brenin kydwaladyr
ai bobyl ac att J geuynder alain brenin y kyuoeth yr hwn ynnol
hir broses a gynhullodd lu mawr oi genedlaeth ac o wyr galia y
r hrain megis ac J maer awdur gwedi ysgruenu a beris y ddau v
renin J llongi wynt arvrys J ym kannv passior mor a dyuod Jr
ynys hon J wrthnebu y diethred ac yw gyru wynt allan or d
y'nas o sduw ai kyniattai Ynnyr amse^r megis ac J mae yr wdur y
nn dangos pann ydoedd boob peth yn barod ar vwrdd y llon⁹au J gy
merud y mor y dydd nesa ari kessaint twy y gwynt wrth J bo
dd ynn yr amser Jraeth kydwaladyr ai gredigion bobyl ari gweddi ar
J taad or neef ar ddauon vdduntt twy lwyddiant a fforttun ynni

[431v]

Shiwrnai J oresgyn tyrnas loygrwys dracheuyn oddiar J gelyni
on Ac ar y nosoli honno J dyuod llais angel wr gydwaladyr y ge
iriau hynn ner kyffeli Kydwaladyr J mae duw yn erchi ac y
n gorchymyn J tti beidio ar Siwrnai hon a mynned J ruuain y
nn y man J teruyni di ybowyd pressennol hwn Ac kleddir dygo
rff di kanis nid ydiw duw ynn mynv J ti nag J nev oth rie
ini ddwyn brenhinol orchauiaeth dros diroed ynnys brydain
oni vo gogyuyd y ddau draha Ac oni ddarffo kyulowni y proffw
ydoliaethau owaith merddin athaliesin ar holl veirdd Ac oni dd
arffo dwyn dy esgyrn di megis yn greiriau o ruuain J ynnys
brydain A heuaid yni ddolor amser J darffo dinnoythi esgyrn Saint
ynnysbrydain yr hrain a ddaruu Jr saesson anfyddlon J merthyru
ai llaadd Ac ynna J raiff dy rienni di yhriolaeth brehinawl
dros ynnys y kedryn Ac ynn wir y vo a gymerth kydwaladyr
ryueddod mawr or ymadroddion yma yr hrain ynnol hir broses
a ddangoses ef J alainn J geuynder ac yw holl gyngor yr hrain
ynnol hir ymddiuanav agyngor^es J gydwaladyr gyulowni ge
iriau yrangel kanis yn twy a ddangosantt J ddo ef ymrauelio
on broffwydoliaethau o ym^{rau} a elion^{ion} Jeithau ow^aith ymrauelion veirdd
megis o waith sibli ddoeth merddin emrys a merddin wyllid a th
aliesin ac ymraeualion o awdurion keluydd heblawr hain ynn
yr hrain J kowsantt twy ygeiriau hyn yn ysgriunedig
Or achos hwn J daw dial yr holl gyuoethog kanis poob tir a dwyll
J amaeth orherwydd J daw maruolaeth J gribddeilior b^obloedd yr
hon awnar holl genhedlaeth yn ddiffwyth Ar gweddillion aarv

erantt ai gannedig diriogaeth Ac ynna Jr heir ynn garddau ni
yn llawn o esdronawl haad A Brenin bendigaid a ddarmertha ll
ynges yniherbyn wynt y neb agyuruir ar vyrder ynnol y
mhlith y gwynuydedigion bobyl o vewn neuadd y deuddeg o
gymdeithas yr hrain J kyuruir y vo ynnyr amser J bydd tr
wm athrisd gantho ef adawiad J dyrnas Ynnyr amser Jr ym
chwel ydlamau y grawn yn ddiffwyth Ac ynna eilwaith J
kyuyd yddraig wen J vynv Ac y hi a wahodd verch o sarm
annia yr hon aleinw yn garddau niell^waith yn llawn o haad
esdronnol Ac ynna J goruydd Jr ddraig goch ai hreinni gili

[432r]

O Jeithauoedd ylynn gwahenedig Ac ynnol hynny J koronir
pryf o sarmaniaff Ac ynngwaith taliesin J kowsant twy yn
geiriau hynn ynn ysgruenedig Sarffes gadwynog valch
anhrugarog ai hesgyll ynneurog o Saramania hono aroesgyn
loygrwys a ffrydyn olan mor llychlyn hyd Saprina yr ~~hyn a oedd~~^{hyn a oedd}
yr hyn a oedd yn eglur gari bron wynt kanis Jr ydoedd Sexkbwr
dgia wedi kyuaneddu y gwladoedd hyny oll Gidar geiriau hynn a
c ynna J bydd brython valkarchorion mewn braint alldudion
Jr saxsonia oniddel hr^ywy vyd arol hir bennyd panuo gogyu^yd
yddau draha yna J kaiff brython J tir ai koron arbobyl esdroni
on a ddiulana Ageiriaur angel a hedd ahryuel a vydd diogel J
vrydtana Ac o obobaith ynny geiriau hynn ac ymrauelion leo
edd ynn y proffwydoliaethau Ac wedi hyn Jraeth y ddau vrenin
ar J kyngor am dreuynnv y gwyr o ryuel yw karttreuoedd Ac y
nwnwedig y gwyr diethyr yr hrain a dreuynasant twy yw
gwledydd drwy roddion o aur ac aria Ac ynnol hynn y vo a
dreuynodd kydwaladyr J veibion ai holl bobyl or bryttaniaid J
gymerud J shwrnai ai helyntt dros y mor Jr ynnys hon drach
euyndrwy roddi kyngor vddeunt twy J gynnull y bryttania
id J orllewin yr ynnys Ac ynno preswyllo ac aros yr amser o
ywyllys duw ai addewid yr hyn awnaeth ymeibion ar vyrde
r ynnol ynghylch yr amser J kymerth kydwaladyr J geniad g
an bawb oi gredigion ac oddiynno J kymerth ef J shiwrnai par
tha hruuain Jr lle J doeth ef ynnamser Serdgiws y paab ky
ntta orhenw gann y neb J kymerth ef wisg o greuydd man
ach ynnyr hon J bu ef varw y deuddegued dydd o vis mai yny
vlwyddyn oedran ynn harglwydd ni Jesu grid V C I xxx a
iij bylyned korf y neb a gladdwyd ynneglwys bedyr yn hru
uain Ar geiriau hyn ynnysgruenedig ari vedd ef yma J kladd
wyd kydwaladyr brenin ovryttain vawr Ahwn a vur brenin
diwaetha or bryttaniaid